दशमी कक्षा

संस्कृत सम्पूर्ण–अभ्यासक्रमः

कृतिपुस्तिका ।

अनुक्रमणिका

प्रस्तावना	**०३**
इ,९वी व इ.१०वी च्या कृतिपत्रिके मध्ये असलेले बदल.	**०५**
विद्यार्थ्यांसाठी– महत्त्वाचे	**०६**
अध्ययन–अध्यापनासंदर्भात सूचना	**०६**
प्राश्निकांसाठी सूचना –	**०७**
पाठनिहायाः कृतयः गद्यविभागः	१०
पाठनिहायाः कृतयः पद्यविभागः	२७
कृतिपत्रिकायाः प्रारूपम्	३१
प्रतिदर्श कृतिपत्रिका	३५
संविधान तक्ता	४२

संपादकमण्डलसदस्याः ।

डॉ.ज्योत्स्ना खरे	निमन्त्रक
श्रीम.मृणालिनी कुळकर्णी	सह–निमन्त्रक
श्रीम.ऋचा वैद्य	अभ्यासमंडळ सदस्य
डॉ.माधवी जोशी	अभ्यासमंडळ सदस्य
डॉ.प्रसाद कुलकर्णी	अभ्यासमंडळ सदस्य
श्रीम.तरंगिणी खोत	निमन्त्रित
डॉ. वैशाली दाबके	निमन्त्रित
डॉ. नेमिनाथ बाळिकाई	निमन्त्रित

प्रस्तावना

कालोचित नवनवीन संकल्पना समजावून घेऊन, त्यानुसार येणाऱ्या परिवर्तनांना सामावून घेत स्वतःमध्ये गरजेनुसार अपेक्षित बदल घडवून आणणाऱ्या आमच्या सर्व प्रशिक्षणार्थी मित्रमैत्रिणींनो,

सस्नेह अभिवादन!

पुढे जाताना, नव्याचा स्वीकार करताना,नजीकच्या भूतकाळाचे सिंहावलोकन करावे असे सुज्ञ सांगतात. शैक्षणिक धोरणांमध्ये गेल्या २५ वर्षांमध्ये झालेले बदल पाहता, हे बदल क्रमशः, कालानुरूप झालेले दिसून येतात. उदा. १९८० मध्ये N.C.E.R.T.ने पुरस्कृत केलेले १० गाभा घटक, ज्यांच्याभोवती पाठ्यपुस्तकाची रचना केली जाते, १९९२ साली प्रा.यशपाल यांनी सुचविलेला **ओझ्याविना शिक्षण हा** महत्त्वाचा बदल .१९९६ साली आलेला क्षमताधिष्ठित अभ्यासक्रम, नैतिक मूल्यांची रुजवणूक, विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तित्वविकासाच्या दृष्टीने उचललेले पाऊल आणि अनावश्यक तणावरहित अध्ययनाची नांदी. त्यानंतर २००० साली अभ्यासक्रमात झालेला जीवनकौशल्यांचा अन्तर्भाव, २००७ साली S.C.E.R.T. **द्वारा** शैक्षणिक धोरणामध्ये अनुस्यूत झालेला ज्ञानरचनावाद आणि कृति आधारित अध्ययन. पूर्वीच्या वर्तनवादी शिक्षणपद्धतीतील अडचणी दूर करुन, अधिक फलदायी, विद्यार्थीकेन्द्री, आनंददायी आणि आह्वानात्मक अशी पर्यायी शिक्षणप्रणाली सध्या रुजते आहे.

२०१५ मध्ये प्रायोगिक तत्त्वावर इ.९वीसाठी मराठी, हिंदी, संस्कृतादि ८ प्रमुख भाषांमध्ये मूल्यमापनासाठी प्रश्नपत्रिकेऐवजी कृतिपत्रिका आली.

संस्कृत द्वितीय /संयुक्त भाषा यांच्या अध्ययन आणि मूल्यमापनामध्ये झालेलेआमूलाग्र बदल याप्रमाणे-

१) सर्व सूचना संस्कृतमध्ये.
२) प्रश्नार्थक वाक्यांचे प्रमाण अत्यल्प.
३) अनौपचारिक भाषिक कृतींमधून मूल्यमापन
४) आकलन, शब्दसम्पत्ति आणि व्याकरणामधील संपादणूक तपासण्यासाठी विविध कृतींची योजना.
५) लेखनकौशल्यामध्ये जीवनाभिमुख अभिव्यक्ती.
६) प्रश्नपत्रिके ऐवजी कृतिपत्रिका.
७) आकर्षक मांडणी.
८) अध्ययन,अध्यापन व मूल्यमापन यामधील तफावत दूर करण्याचा प्रयत्न.
९) वाचन आणि लेखनकौशल्यावर भर.
१०) अध्ययन,अध्यापनपद्धतीत बदल.

वास्तव जीवनात आवश्यक असलेली कौशल्ये अंगी बाणविली जावीत,वास्तव जीवनाशी संबंधित नसलेल्या आशयाच्या घोकंपट्टीतून, अनावश्यक ताणातून विद्यार्थी मुक्त व्हावेत, स्मरणाधिष्ठित माहितीवरुन विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन होऊ नये हे यामागचे उद्देश.

'वर्तनातील अपेक्षित बदल म्हणजे शिक्षण' ही शिक्षणाची व्याख्या प्रचलित वर्तनवादी शिक्षणप्रणालीचा पाया आहे.या शिक्षणप्रणालीत अग्रस्थानी असलेले क्रमिक पाठ्यपुस्तक, साचेबद्ध परीक्षापद्धती,लक्षात ठेवलेल्या माहितीवरुन विद्यार्थ्यांचे केले जाणारे मूल्यमापन, याशिवाय बहुविध बुद्धिमत्तांचा विचार न करता निश्चित केलेले यशाचे निकष, त्यातून परीक्षेसाठी अभ्यास , शिकण्यापेक्षा शिकविणे महत्त्वाचे मानले जाऊ लागले. मातीचा निराकार गोळा आणि त्याला आकार देणारा, घडविणारा कुंभार यांच्यात एकमेकांशी असलेले नाते वर्तनवादी शिक्षणप्रणालीला शिक्षक आणि विद्यार्थी यांच्यामध्ये दिसले.त्याला मान्यताही मिळाली.

कालौघात होणाऱ्या तंत्रज्ञान विकासामुळे, संशोधनामुळे आकलनविषयक विचारांमध्ये आमूलाग्र बदल झाले.आणि वर्तनवादी शिक्षणप्रणालीचे स्थान विद्यार्थीकेंद्री रचनावादी शिक्षणप्रणालीला प्राप्त होऊ लागले. सध्या स्वीकृत अशा ज्ञानरचनावादी शिक्षणाच्या दिशेने जाताना आपल्याला ५ प्रकारच्या बदलांना सामोरे जायचे आहे.१) माहिती साठविण्याकाडून ज्ञाननिर्मितीकडे,२) शिक्षककेंद्री व्यवस्थेकडून विद्यार्थीकेंद्री

व्यवस्थेकडे, ३)'ऐकून शिकणे' याकडून ' करुन शिकणे' याकडे विद्यार्थ्यांनी वळणे, ४)शिकविण्याकडून शिकण्याकडे जाणे,५)बंदिस्त वातावरणातून खुल्या वातावरणात शिक्षणाला आणणे.

ह्या बदलांबरोबरच **स्वयं अध्ययनतत्त्व, स्वानुभवतत्त्व, स्वरचित अर्थपूर्णता तत्त्व, आह्वानतत्त्व, परिपूर्तितत्त्व** ही पाच, प्रत्यक्ष वर्गातील शिक्षणव्यवहाराला दिशा देणारी तत्त्वे नित्य स्मरणीय आहेत.

अनुभवाधारित, मेंदूपूरक, प्रत्येक विद्यार्थ्याच्या वेगळेपणाला वाव देवून स्वातंत्र्य,स्वयंस्फूर्ती, कल्पकता, निर्मितीक्षमता या साऱ्यांना प्रेरित करुन विद्यार्थ्यांचे परस्परांसोबतचे शिक्षण प्रभावी होण्याच्या दृष्टीने रचनावादी शिक्षणप्रणालीत काही खास अध्ययनतंत्रे वापरली जातात. ती अशी–

प्रकल्पाधारित अध्ययन (project based learning),
समस्याधारित अध्ययन (problem based learning),
शोधाकरवी अध्ययन (discovery learning),
प्रत्यक्ष चौकशीयुक्त अध्ययन (inquiry based learning),
बाबविशिष्ट अध्ययन (case based learning).

ह्या अध्ययनतंत्रांमुळे जीवन आणि शिक्षण यांचा पस्पर संबंध जोडला जाण्याबरोबर विद्यार्थ्यांच्या शोधप्रवृतीला आणि विविध बुद्धिमत्तांचा उपयोग करायला संधी मिळू लागली आहे.

अर्थातच ह्या बदलत्या परिस्थितीत शिक्षकाची भूमिका ही कृतिशील मार्गदर्शकाची, सुलभकाची ठरते. विद्यार्थ्यांभोवती निर्माण केलेल्या विशिष्ट शैक्षणिक वातावरणातून स्वावलंबी शिक्षणासाठी विद्यार्थी ऊर्जा घेत असताना ते विशिष्ट शैक्षणिक वातावरण सतत सजग कसे राहिल ते पाहणे,तसेच ज्या वातावरणातून विद्यार्थ्यांची अंतस्थ सर्जनशीलता फुलत असते त्या वातावरणाचे सुयोग्य संघटन करीत राहणे ते वातावरण टिकविणे, जोपासणे ह्याची जबाबदारी नकळत शिक्षकाकडे येते.

बदलती भूमिका आणि बदलत्या जबाबदाऱ्या ,आव्हाने सक्षमपणे निभावण्यासाठी, स्वतःमधील सुप्त क्षमता अंकुरित करण्यासाठी गरज असते ती प्रशिक्षणाची. प्रशिक्षणाच्या माध्यमातून ज्ञान, कौशल्य स्वावलंबन,सर्वांगीण विकासात्मक गुणांची वृद्धी करीत मूलभूत गुणवत्तापूर्ण मनुष्यबळाची निर्मिती निश्चित करता येते.

गेली अनेक वर्षे शालेय स्तरावर विद्यार्थी आणि त्यांचे पालक संस्कृतकडे भाषा म्हणून न पाहता गुण मिळवून देणारा विषय म्हणून पाहत आहेत. घोकंपट्टी करुन, मार्गदर्शिकांच्या मदतीने, आकलनाशिवाय गुण मिळविता येतात हा दृढ झालेला समज मोडून काढत त्यांच्या मनात भाषेची आवड निर्माण करीत ,ती सोपी आहे, कोणालाही ही भाषा वाचता, लिहिता बोलता येऊ शकते, हा विश्वास मनी रुजविणे हे आप्ल्या समोरचे आव्हान आहे.भाषांतरावर असलेला भर कमी करण्याने किंवा संस्कृतमधून कृतिपत्रिका काढली जाणार असल्याने ती अधिक अवघड होईल किंवा गुण कमी मिळतील ही भीति अनाठायी आहे हे पटवून द्यायचे आहे. मार्गदर्शिकांच्या कुबड्यांशिवाय स्वतः सक्षमपणे आनंद घेत विविध कृतींच्या सहाय्याने अध्ययन करणे किती आगळे वेगळे आणि आव्हानात्मक असू शकते याचा प्रत्यय आपण सर्वांनीच घ्यायचा आहे.चौकटीमध्ये बंदिस्त असलेल्या संस्कृत भाषा अध्ययनाला चौकटीबाहेर काढू या. आपणही काही अंशी आकलनरहित यांत्रिक घोकंपट्टीतून मुक्त होत, वाचन ,लेखन कौशल्यांच्या विकसनाने संवाद माध्यम रूपात संस्कृतभाषा अध्ययनाचा आनंद लुटू या.

यासाठी आपल्यातील कृतिशीलताच सहायक ठरणार आहे.तेंव्हा कृतिपत्रिकेचे प्रारूप समजावून घेऊ या आणि स्वतःमध्ये असणाऱ्या सर्जनशीलतेला साद घालीत स्वाध्यायेतर विविध कृती काढून, अभिव्यक्त होत नवनिर्मितीचा आनंद उपभोगू या. तेंव्हा **शुभस्य शीघ्रम्।**

संस्कृत कृतिपुस्तिका संपादकमंडळ.

शिक्षणात बदल करायचा झाल्यस ४ तऱ्हेचे बदल अपेक्षित असतात. १) शिक्षणाच्या उद्दिष्टात, २) आशयात, ३)शिकण्या-शिकविण्याच्या पद्धतीत,४) शिकविण्याच्या मूल्यमापनात . आपण यावेळी आशयात बदल केलेला नाही.

इयत्ता नववी आणि इयत्ता दहावी संपूर्ण अभ्यासक्रम कृतिपत्रिके मध्ये असलेले बदल.

वैविध्य हा कृतिपत्रिकेचा आत्मा आहे. अपेक्षित कौशल्य विविध कृतींद्वारे तपासता येते. हे आपण इयत्ता ९ वीच्या कृतिपत्रिकेत पाहिले.असे असले तरीसुद्धा इयत्ता १0वीच्या कृतिपत्रिकेत अपेक्षित कौशल्य तपासता यावे यासाठी काही शिक्षकांच्या सूचनांचा मान राखत अपेक्षित कृतींचा समावेश करण्यात आला आहे. काही ठिकाणी पर्यायहि दिले गेले आहेत.

इयत्ता नववी आणि इयत्ता दहावी संपूर्ण अभ्यासक्रम. कृतिपत्रिके मध्ये असलेले बदल याप्रमाणे–

इयत्ता नववी	इयत्ता दहावी
विभागः १ – गद्यम् ।	
अवबोधनाच्या ४ कृतींपैकी कोणत्याही २च विचारल्या जात.	अवबोधनाच्या ३हि कृतीं विचारल्या जातील. पैकी कोणत्याही २च सोडवायच्या आहेत.
पर्याय नव्हता.	पर्याय दिला आहे
शब्दज्ञानासाठी असलेल्या १ गुणासाठी ४ कृतींपैकी कोणतीही एक कृती विचारली जायची.	शब्दज्ञान ३ गुणांसाठी आहे. शब्दज्ञानाच्या ४ हि कृतीं विचारल्या जातील. पैकी कोणत्याही ३च सोडवायच्या आहेत.
व्याकरणासाठी असलेल्या २ गुणासाठी ३ कृतींपैकी कोणत्याही २ कृती विचारल्या जायच्या.	**तीनहि उताऱ्यांमध्ये व्याकरण गाळले आहे. मात्र केवळ** सन्धिविग्रह, आणि विशेषण– विशेष्य अन्वितिः या व्याकरणातील कृतींचा समावेश शब्दज्ञानातच केला आहे।. **धातुसाधित– अव्ययानां(त्वान्त/ल्यबन्त/तुमन्त)/ विभक्त्यन्तपदानां चयनम्। ह्या कृतीचा नव्याने समावेश शब्दज्ञानात केला आहे.**
विभागः २ – पद्यम् ।	
	अवबोधनाऐवजी पृथक्करणम्। व्याकरणाच्याऐवजी शब्दज्ञान शब्दज्ञानात दोनच कृती १)पर्यायशब्दाः/विलोमशब्दाः / भिन्नार्थकशब्दाः २)विशेषण–विशेष्य अन्वितिः। **३ श्लोकांपैकी २ लिहायचे. पर्याय दिला आहे.**
विभागः३ स्थूलवाचनम्।	
५ पैकी ३ कृती लिहायच्या असत.	**अवबोधन आणि पृथक्करण अशा दोनच कृती. रिक्तस्थानपूर्तिः,शब्दनिर्माणम्। ह्या कृती वगळण्यात आल्या आहेत.**
विभागः ४ लेखनम्।	
	पाठ्यपुस्तकानुसार उतारे/वाक्ये बदलली आहेत
विभागः ५ – व्याकरणम्	
उपप्रश्नांमध्ये पर्याय दिले नव्हते.	**अ ते ड उपप्रश्नामध्ये दिलेल्या८ पर्यायांपैकी ६ पर्याय सोडवायचे आहेत. इ आणि फ उपप्रश्नामध्ये दिलेल्या ४पर्यायांपैकी ३ पर्याय सोडवायचे आहेत. शब्दशुद्धिः ही कृती वगळण्यात आली आहे.**

विभागः६–अपठितम्।

पाठ्यपुस्तकानुसार उतारे बदलले आहेत.

विद्यार्थ्यांसाठी– महत्त्वाचे

- कोणत्याही कृतीमध्ये विचारलेल्या रिकाम्या जागा भरताना विद्यार्थ्याने संपूर्ण वाक्य लिहिणे
- जालरेखाचित्रं पूरयत। या कृतीचे उत्तर लिहिताना विद्यार्थ्याने उत्तरपत्रिकेत जालरेखाचित्र काढणे आवश्यक आहे
- निबंध लिहिताना परिशिष्ट ७ मध्ये उत्सवाः या सदराखाली दिलेली पहिली ५ वाक्ये म्हणजे उत्सवावरचा निबंध झाला असे नाही. कारण ती उत्सवविषयक सर्वसाधारण वाक्ये आहेत. निबंधासाठी दिलेल्या विशिष्ट उत्सवाचे वैशिष्ट्य, त्यासंबंधीची माहिती त्यात येत नाही. तारतम्याने त्यातील कोणती वाक्ये घ्यायची हे शिक्षकांच्या मदतीने ठरवावे.

महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे – ४११ ००४

कृतिपत्रिकेद्वारे होणाऱ्या मूल्यमापनासाठी आवश्यक अध्ययन–अध्यापनासंदर्भात सूचना –

१. कृतिपत्रिकेद्वारे विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन जरी केले जाणार असले तरीही प्रचलित पाठयपुस्तकात कोणताही बदल करण्यात आलेला नाही.
२. पाठयपुस्तकातील स्वाध्याय हे अध्ययनासाठी आवश्यक असेच आहेत. फक्त त्यांची कृतियुक्त मांडणी करणे गरजेचे आहे.
३. पाठांचे अध्यापन करत असताना ते कृतिद्वारे होईल, याकडे शिक्षकांनी लक्ष पुरवावे.
४. ज्ञानरचनावादाची विविध तत्वे अध्यापनात व अध्ययनात जास्तीत जास्त प्रमाणात समाविष्ट करावीत.
५. कृतिपुस्तिकेतील पाठनिहाय कृतींद्वारा विद्यार्थ्यांना विविध अनुभव दिले जावेत .
६. प्रतिसाद म्हणून विद्यार्थ्यांकडून जे अपेक्षित आहे, त्याची चर्चा विद्यार्थ्यांबरोबर जरून करावी.

शिकणाऱ्याच्या पातळीवर ज्ञाननिर्मितीच्या सहा पायऱ्या याप्रमाणे–

१)माहीत होणे.– म्हणजे ज्ञानेंद्रियांच्या साहाय्याने आणि आजच्या प्रगत जगात स्वतःच्या भाषेच्या साहाय्याने जगाची ओळख करुन घेणे.

२)आकलन होणे.–नुसती माहिती जमा होणे पुरेसे नसते.त्यातील संबंधित माहितीचा अर्थ जाणून घेणे महत्त्वाचे .

३) आत्मसात होणे–ज्याचा अर्थ समजला आहेअशा आणि भविष्यात ज्याचा उपयोग होईलअशा आवश्यक वाटणाऱ्या बाबी मनात रुजणेकिंवा मेंदूमधील दीर्घकालिक स्मरणकोषात साठविल्या जाणे.

४)मनन करणे– मनात जाऊन बसलेल्या बबींवर काही हेतू धरुन विचार करणे,यातून हेतुपूर्ण स्मृती पक्की होत जाणे.

५)संबंध बांधणे–ज्यांवर विचार होतो, अशा बाबींचा आपल्याच पूर्वानुभवाशी संबंध बांधणे तसेच,जीवनातील महत्त्वाच्या बाबींशी संबंध जोडणे.

६) व्यक्त करणे– आशयबद्ध होऊन जे मनात जमते ते संघटित करुन त्याची लेखी वा तोंडी वा अभिनय, कलाकृती, वाङ्मयनिर्मिती याकरवी अभिव्यक्ती करणे.

कृतिपत्रिकेच्या प्राश्निकांसाठी सूचना –

- कृतिपत्रिका तयार करणे हे उत्तरपत्रिका तयार करण्यापेक्षा आव्हानात्मक आहे.
- पारंपारिक प्रश्नपध्दतीऐवजी कृतिद्वारे होणारे मूल्यमापन या बदलाची नोंद घेणे आवश्यक आहे. मूल्यमापनामध्ये परीक्षा ही कंटाळवाणी, नीरस वाटू नये, ती आनंददायी, ताण–तणावरहित असायला हवी, याची जाणीव ठेवावी. तसेच, मूल्यमापन हे प्रत्यक्ष जीवनाशी निगडीत असावे. त्यात ज्ञानरचनावादातील तत्त्वांचा उपयोग करून कृतिपत्रिका तयार करावी.
- प्रश्नार्थक वाक्यांच्या सहाय्याने करावयाच्या मूल्यमापनाबरोबर कृतिंमधून विद्यार्थ्यांच्या संपादणूकीचे परीक्षण होणे अपेक्षित आहे.
- विद्यार्थ्यांनी स्मरणशक्तीच्या कसोटीला प्राधान्य देणाऱ्या प्रश्नांऐवजी समस्या निराकरण करणाऱ्या कृती करणे अपेक्षित आहे.

प्राश्निकांनी कृतिपत्रिका तयार करताना पुढील सूचनांची नोंद घ्यावी –

(अ) कृतिपत्रिका तयार करण्यापूर्वी –

१. भाषा अध्ययनाच्या उद्दिष्टांची स्पष्ट जाणीव व पुरेसा अभ्यास असणे गरजेचे आहे.

२. कौशल्यनिहाय कृती निश्चित करण्यासाठी भिन्न प्रकारच्या कृती करणे गरजेचे आहे.

३.प्रत्येक कृतीमधून कोणते कौशल्य तपासले जाणार आहे,हे निश्चित करणे आवश्यक आहे.

४. **आकलनकौशल्य तपासण्यासाठीचे परिच्छेद निवडताना काळजी** घ्यावी.
परिच्छेदाची शब्दमर्यादा आराखडयात नमूद केल्याप्रमाणे असावी.

- अर्थाच्या दृष्टीने परिपूर्ण असलेला परिच्छेद निवडावा .
- पाठयपुस्तकातील परिच्छेदामध्ये अनावश्यक बदल करण्यात येऊनयेत.
- जास्त मोठे किंवा जास्त छोटे परिच्छेद असू नयेत.
- परिच्छेदातील संदर्भ पूर्ण असावा.
- एकाच धडयातील दोन परिच्छेद असू नयेत.
- विविध प्रकारच्या कृती काढता येतील, असेच परिच्छेद निवडावेत.

५. कृतीसाठी आवश्यक असणारे विविध आकार, सकारण, सहेतुक असावेत. विनाकारण विविध भौमितिक आकृती वापरू नये.

६. कृती करण्यासाठी आवश्यक असणाऱ्या सूचना स्पष्ट असाव्यात. त्यातून कोणत्याही स्वरूपाचा संभ्रम निर्माण होऊनये. विद्यार्थ्यांकडून उत्तरलेखनाची अपेक्षा नीट व्यक्त केली जावी.

७. उपप्रश्ननिहाय गुण आणि अपेक्षित उत्तर यांची संख्या जुळणारी असावी. एका उपप्रश्नास १/२ पेक्षा कमी गुण देता येणे शक्य नसते, याची जाणीव ठेवावी.

८. कृतींची मांडणी आकर्षक असावी. पण ती सकारण असावी.

९. कृती तयार करताना त्याचा संपूर्ण संदर्भ निवडलेल्या परिच्छेदावरच आधारित असावा. पाठातील इतर भागावर आधारित संदर्भ कृतीत नसावा.

(ब) १. कृतिपत्रिका तयार करत असतानाच अपेक्षित उत्तरपत्रिका पण तयार करावी.

२. कोणत्या मुद्दयास किती गुण अपेक्षित आहेत, हे स्पष्ट करावे.

शिक्षण हे परीक्षेपुरते किंवा अपेक्षित प्रश्नांची उत्तरे देण्यासाठी न राहता, ते विद्यार्थ्यांच्या विविध क्षमता वाढविण्यासाठी असावे,ज्यायोगे भविष्यातील आव्हानांना त्यांना तोंड देता येईल.

प्रश्नक्रमांक १ गद्यविभागः।

- अवबोधन, शब्दज्ञान ,स्वमतप्रकटन, पृथक्करण ,स्पष्टीकरण, तात्पर्यलेखन इत्यादि कौशल्ये आहेत. ती तपासण्यासाठी चयन, मेलन, चतुर्थपद, रिक्तस्थानपूर्ति यासारख्या विविध कृती विचारल्या जातात.
- कृतीसाठी कृती काढू नये. पृथक्करण/ स्वमत-अभिव्यक्ती साठी कृती विचारता येतात ना? याचा विचार करून उताऱ्याची निवड करावी.
- **अवबोधन/ आकलन= माहिती मिळणे+ तिचा अर्थ लक्षात येणे.**
- **अवबोधनाच्या** कृती ह्या **वाचनपूर्व-कृती** आहेत.त्या परिच्छेदापूर्वी द्याव्यात, ज्यायोगे परिच्छेद वाचण्यासाठी काही प्रयोजन प्राप्त होते.

अवबोधन → शब्दज्ञान ⟶ स्वमतप्रकटन/ पृथक्करण

(क्रमाक्रमाने होत जाणारा उच्चतर विचार प्रक्रियेचा विकास)

उचितं पर्यायं चिनुत। यासाठी एका वाक्यात दोन रिकाम्या जागा विचाराव्यात. अथवा दोन वाक्यात एकेक रिकामी जागा विचारावी.

संवादात्मक उताऱ्यांमध्ये दोनच पात्रे असतील तर त्या उताऱ्यावर कः कं वदति? ही कृती विचारणे टाळावे. उदा.- अवैधाचारः नैव करणीयः।

याठिकाणी पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत। हा पर्याय योजावा.

ज्या वाक्यामध्ये शाश्वत, अपरिवर्तनीय,ज्याला आह्वान देऊ शकत नाही अशा, निश्चित मानल्या गेलेल्या, वैज्ञानिक सत्य, देशवाचक, कालवाचक गोष्टींचा तसेच घडलेल्या विशिष्ट घटनांचा अन्तर्भाव केलेला असतो ते वाक्य सत्य किंवा असत्य यासाठी विचारता येईल.

ज्या वाक्यामध्ये आहार, आचरण, नैतिक मूल्ये, बोध,तत्कालीन संदर्भ या सारख्या गोष्टी अन्तर्भूत असतात, ते वाक्य योग्य किंवा अयोग्य यासाठी विचारता येईल.

शब्दज्ञान

संधीविग्रहासाठी व्यंजनसंधी दुर्लक्षित राहू नयेत.

- संधीविग्रहामध्ये जर पूर्वपद दिले असेलआणि उत्तरपदाची अपेक्षा असेल अथवा उत्तरपद दिले असेल आणि पूर्वपदाची अपेक्षा असेल तर अशावेळी एका गुणासाठी दोन उदाहरणे द्यावीत.
- संधीसाठी चतुर्थपदं लिखत।उचितं पर्यायं चित्वा लिखत। पूर्वपदं लिखत/उत्तरपदं लिखत/यथापेक्षितं रिक्तस्थानानि पूरयत। इत्यादि कृती वापरता येतात.
- ज्यांना अ किंवा अन् लावून विलोमशब्द तयार होईल असे विलोमशब्द विचारले जावू नयेत. कारण त्यात कोणतेही कौशल्य तपासता येत नाही.
- चतुर्थपद हे दोन पदातील सहसंबंध दर्शविते.त्याचे चिह्न :: असे आहे. पहिल्या दोन पदांमध्ये जी कृती केलेली असते तीच कृती तिसऱ्या पदासाठी अपेक्षित असते.
  रामः : राघवः :: रावणः : ----। (पौलस्त्यः)(पुलस्तीच्या कुळात जन्मलेला)
- चतुर्थपदं लिखत। ही कृती पत्त्यातील जोकर सारखी आहे.या कृती वरुन तर्ककौशल्य किती विकसित झाले आहे हे कळून येते.याचा वापर कुठेही करता येतो.
- ज्याठिकाणी त्वान्त/ल्यबन्त/तुमन्त धातुसाधित अव्यये निघत नसतील तिथे विभक्त्यन्तपदे हा पर्याय योजावा.
- स्वमतप्रकटन हा प्रश्नप्रकार नव्याने समाविष्ट करण्यात आला आहे. पूर्वज्ञानावर आधारित असा हा प्रश्न पूर्णतः व्यक्तिनिष्ठ आहे.यातून विद्यार्थ्याला अभिव्यक्त होण्याची संधी उपलब्ध करून दिली आहे.

- **स्वमतप्रकटनासाठी विचारलेला प्रश्न आशयाधिष्ठित नसावा.त्याचे सूचन परिच्छेदात असावे. पण तो प्रश्न मुक्त असावा. याचबरोबर समाज,धर्म, जाती, भाषा, लिंग इत्यादी भेदांवर आधारित, नैतिकमूल्यांना बाधक ठरेल असा नसावा. त्याचे नमुना उत्तर असणार नाही.**
- **पूर्वज्ञानावर आधारित असलेले मुक्त उत्तर प्रतिकूल असले तरी विद्यार्थ्याने ते निर्भीडपणे लिहावे. अनौपचारिक मूल्यमापन असल्यामुळे गुण गमवावे लागतील याची भीती नसावी.**
  पृथक्करण= एकत्र असलेल्या गोष्टी वेगवेगळ्या करणे.
- पृथक्करणामध्ये वृक्षरेखाचित्र ,जालरेखाचित्र, स्तम्भपूरणम् आणि क्रमसंयोजनम् असे चार प्रकार येतात.
- वृक्षरेखाचित्र= उतरत्या भांजणीने वंशतक्ता तयार करणे.
  संकलित माहितीचे मुख्य भेद , पोटभेद त्याचे पुन्हा भेद याप्रकारे शाखाविस्तार करणे.
- जालरेखाचित्र =दिलेल्या आकृतीत योग्य माहिती भरून आकृती पूर्ण करणे.
- प्रवाहि जालम्= क्रमानुसार एकापुढे एक चौकटी भरणे.
- स्तम्भपूरण = विशेषणांचे, वाक्यांचे विभाजन करून योग्य त्या रकान्याखाली लिहिणे.
- शब्दपेटिका=स्थूलाकडून सूक्ष्माकडे जात एकात एक असलेल्या चौकटी भरणे.
  (कृतिपुस्तिकेत याचा समावेश आहे)
- क्रमसंयोजन= क्रमानुसार घटना लिहिणे. (एकाखाली एक अगर एकापुढे एक)
  क्रमसंयोजनामध्ये घटनाक्रमानुसार वाक्यांची मांडणी करणे अपेक्षित आहे.
  पाठामध्ये असलेल्या वाक्यांचे पूर्वापर क्रमानुसार क्रमसंयोजन अपेक्षित नाही.

प्रश्नक्रमांक २ पद्यविभागः।

सुभाषितांचे विभाजन

पृथक्करणासाठी | अन्वयासाठी | तात्पर्य /स्पष्टीकरण लेखनासाठी | श्लोकपूर्तिसाठी | वृत्तनामलेखनासाठी

या पाच प्रकारांसाठी करावे लागते.ते करताना कशाप्रकारे संतुलन साधता येईल याचा अगोदर विचार व्हावा.

- तात्पर्य= श्लोकाचे सार/मर्म. भाषांतर नव्हे.हे आपल्या शब्दात लिहिणे अपेक्षित असते.
- पद्यविभागात श्लोकस्य तात्पर्यं लिखत। याप्रश्नासाठी विचारला जाणारा श्लोक हा स्वतन्त्र असतो.त्यात एक विचार पूर्णपणे मांडलेला असतो.सुभाषितमाला सोडून अन्य श्लोक प्रायः परस्परावलंबी असतात.त्यामुळे तात्पर्यासाठी त्यांचा विचार करणे शक्य होत नाही.
  अस्पष्टं स्पष्टं करोति इति स्पष्टीकरणम्। हे व्ल्पित्तिरूप आहे. या अंतर्गत पाठामध्ये उल्लेखिलेल्या, ज्यांच्याविषयी अधिक माहिती देता येईल अशा संकल्पना विचारल्या जाव्यात. उदा.– शशविषाणेच्छा.

प्रश्नक्रमांक ४ लेखनविभागः।

कथापूर्तिमध्ये कथेचे आकलन होण्यासाठी पूर्ण कथा देणे आवश्यक आहे. ५ रिकाम्या जागांपैकी २ वेगळ्या रिकाम्या जागा दिल्या जाव्यात. जेणेकरुन स्मृतीवर आधारित प्रश्न न राहता तेथे आकलन कौशल्य तपासता येईल.

शिक्षणातून भविष्यासाठी उपयुक्त,ज्यांचा विकास व्हायला हवा, अशा क्षमता आणि कौशल्ये याप्रमाणे–

१) स्वतःहून शिकता येणे.	**२)शिकण्याचे मार्ग शोधता येणे.**
३)विचार करता येणे.	**४) भाषेचा वापर करता येणे.**
५)शरीराचा वापर करता येणे.	**६)मिळालेल्या अनुभवातून योग्य ते ज्ञान घेता येणे .**
७)शोध घेता येणे .	**८)पर्यायांची निवड करता येणे.**
९)निर्णय घेता येणे .	**१०)कल्पनाशक्ति वापरणे. ११)नवनिर्मिती करता येणे.**

पाठनिहायाः कृतयः

गद्यविभागः ।

प्रथमः पाठः । अनर्घाः षड् वैद्याः ।

A) अवबोधनम् ।

अ१) उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत ।

१) अनन्तभट्टमानेतुं सोमशर्मणा सत्वरं सेवकः प्रेषितः । यतः............................

i) अनन्तभट्टः सोमशर्मणः मित्रमासीत् ।

ii) सोमशर्मा सत्वरम् उपचारान् अपेक्षते स्म ।

२) वैद्यराजाय धन्यवादान् प्रदाय सोमशर्मा सहर्षं स्वगृहं न्यवर्तत । यतः..................................

i) उपचारार्थं धनव्ययः नाभवत् ।

ii) स्वास्थ्यरक्षणस्य रहस्यं तेन ज्ञातम् ।

३) अनिच्छयैव अन्येद्युः सोमशर्मा अनन्तभट्टं प्रति पद्भ्यामेव गतवान् । यतः.....................................

i) प्रभातभ्रमणं सोमशर्मणः नित्यकर्म आसीत् ।

ii) अनन्तभट्टस्य तथैवआदेशः आसीत् ।

अ२) कः कं वदति ।

१) कृपया भवान् सत्वरमुपचारं करोतु । २) भवदुपचाराः प्रारब्धा एव ।

३) शीघ्रं गन्तव्यं मया । ४) षड्वैद्याः ?

५) भवन्तमुपचरितुं सानन्दमिच्छामि । ६) एते सर्वेऽनुभवाः आनन्ददायका इति भवता सूचितमेव ।

७) सप्तमस्य वैद्यस्य आवश्यकता न स्याद् एतदर्थेऽहं यथाशक्ति प्रयतिष्ये ।

अ३) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यं लिखत ।

१) अनन्तभट्टः सोमशर्मणः गृहम् उपचारार्थं गतः ।

२) विविधकार्यव्यग्राः जनाः षट्सु वैद्येषु अवधानं ददति ।

३) बालसूर्यस्य किरणेषु पद्भ्यां चलनेन सोमशर्मा प्रसन्नः अभवत् ।

४) वैद्यस्य पत्न्या सात्त्विकः प्रातराशः परिवेषितः ।

B) स्वमतप्रकटनम् ।

माध्यमभाषया ३०/४० शब्दपरिमितां भवत्प्रतिक्रियां लिखत ।

प्रश्नः१) अपि सद्यःकाले स्वास्थ्यस्य कृते गद्यांशे उल्लिखिताः षड् वैद्याः उपयुक्ताः सन्ति ?

C) पृथक्करणम् ।

गद्यांशतः/मञ्जूषातः उचितान् शब्दान् चित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत ।

१)

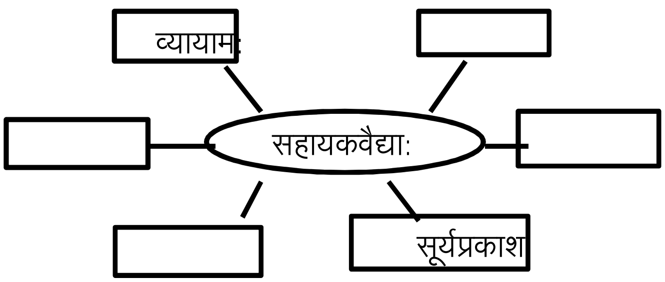

२)

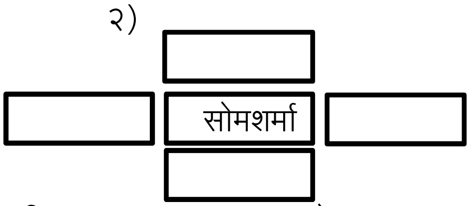

(धनिकः, अलसः,उदारः, उद्योगव्यग्रः, अस्वस्थः,वैद्यः, वणिक्)

ज्ञानरचनावादाची मूलभूत तत्त्वे याप्रमाणे- ३)मुले नेहमीच नवे शिकताना आपल्या पूर्वज्ञानाचा आधार घेतात. १)मुले स्वतःची स्वतः शिकत जातात. २)मुले स्वतः कृतिशील अनुभवातून शिकतात.

३) षड्-संख्यावाचक-विशेषणानि योजयत ।

- ....वैद्येषु
- ....वैद्यान्
- ....वैद्यैः
- ....वैद्यानाम्

D) क्रमसंयोजनम् -

१)
- i) सोमशर्मा स्वसेवकम् अनन्तभट्टस्य समीपे प्रेषितवान् ।
- ii) सोमशर्मा अस्वास्थ्यमनुभवति स्म ।
- iii) सोमशर्मा पद्भ्यां गतः ।
- iv) सेवकेन सन्देशः आनीतः ।

२)
- i) पद्भ्यां चलनेन सोमशर्मा प्रसन्नः जातः ।
- ii) प्रातराशं भक्षयित्वा सोमशर्मा संतुष्टोऽभवत् ।
- iii) सोमशर्मा निर्झरस्य जले स्नात्वा प्रत्यागच्छत्
- iv) अनन्तभट्टस्य पत्न्या प्रातराशं परिवेषितः ।

३)
- i) सोमशर्मा शनैः शनैः निद्राधीनः जातः ।
- ii) सोमशर्मा चकितः ।
- iii) सोमशर्मा दोलायामुपविष्टः ।
- iv) अनन्तभट्टः व्याधिविषये स्पष्टीकृतवान् ।

४)
- i) सर्वेऽनुभवाः आनन्ददायकाः इति भवता सूचितमेव।
- ii) एतेभ्यो महत्तराः केऽपि सहायकाः वैद्याः न वर्तन्ते।
- iii) भवतः उपचाराः प्रारब्धाः एव ।
- iv) भवानेतान् षड् वैद्यान् प्रति अवधानं दत्त्वा आनन्दमनुभवतु ।

E) शब्दज्ञानम् ।

प्रश्नः१) सन्धिविग्रहं कुरुत । (उचितं पर्यायं चित्वा रिक्तस्थानपूर्तिः।)

१) सिद्धोऽस्मि = ----+ ----।

(सिद्धाः + अस्मि /सिद्धः + अस्मि/सिद्धः + आस्मि)

२) स्पष्टीकुर्वन्नासीत्= ---------+--------।

(स्पष्टीकुर्वन् + नासीत्, स्पष्टीकुर्वन्न + आसीत्, स्पष्टीकुर्वन् + आसीत्)

प्रश्नः२) पर्यायशब्दानां मेलनं कुरुत ।

१) निशम्य	पयः ।
२) अनर्घः	भैषज्यम् ।
३) भिषग्वरः	अमूल्यः ।
४) जलं	वैद्यराजः ।
	आकर्ण्य ।

प्रश्नः३) विशेषणविशेष्य- अन्वितिः ।

१) प्रवहतः	प्रारब्धाः ।
२) उपचाराः	कार्याणि ।
३)सहायकाः	निर्झरस्य ।
४)सप्तमस्य	रुग्णः ।
५)अभिलषन्	वैद्याः ।
६)करणीयानि	एतेषाम् ।
	वैद्यस्य ।

प्रश्नः४) चतुर्थं पदं लिखत ।

औषधम् : भेषजम् :: निकट : ----

===**=========**=========**=========**===============**===========**=======*

रचनात्मक शिक्षणप्रक्रिया

- **इतरांच्या संपर्कातून**
- **कृती करुन**
- **शोध घेऊन**

द्वितीयः पाठः ।   ऊर्जासञ्चयः एव धनसञ्चयः ।

अ) अवबोधनम् ।

अ१) उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत।

१) ऊर्जाविपत्तिः वर्धते ।

यतः............

i) ऊर्जा तु अक्षया ।

ii) ऊर्जासाधनानि मर्यादितानि ।

२) पारम्परिकाणि ऊर्जासाधनानि मर्यादितानि ।

यतः.................

i) तेषाम् उपलब्धिः निसर्गतः भवति ।

ii) तेषाम् उपयोगः न तथा विपुलः ।

३) पवनोर्जा हितावहा । यतः................

i) सा प्रदूषणमुक्ता सुरक्षिता च ।

ii) सा मर्यादिता ।

अ२) वक्त्रा संवादं मेलयत ।

वक्ता	संवादः
१) अथर्वः	१) ऊर्जा तु अक्षया एव ।
पार्थः	२) तस्य उपस्कारार्थं महाप्रयासः आवश्यकः ।
श्रेया	

वक्ता	संवादः
२) पार्थः	१) हन्त, वसन्ततौ परीक्षासमय एव भारनियमनं वर्तते ।
श्रेया	
अथर्वः	२) ननु कुत्रचित् पर्वतेषु पवनचक्रिकाः स्थाप्यन्ते ।

अ३) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यं लिखत ।

१) ऊर्जासाधनानि तु मर्यादितानि ।

२) ऊर्जाविपत्तिः न वर्धते प्रतिदिनम् ।

३) ऊर्जा नाम कार्यशक्तिः ।

४) अणुभ्योऽपि ऊर्जा लभते ।

५) पवनोर्जा प्रदूषणयुक्ता ।

६) मरुतः साहाय्येन विद्युन्निर्मीयते ।

B) स्वमतप्रकटनम् । माध्यमभाषया ३०/४० शब्दपरिमितां भवत्–प्रतिक्रियां/उत्तरं लिखत ।

प्रश्नः१) ऊर्जाविपत्तेः निर्मूलनस्य उपायान् कथयत ।

प्रश्नः२) अपि ऊर्जा–सञ्चयः महत्त्वपूर्णः ?

प्रश्नः३) आधुनिककाले अपारम्परिक–ऊर्जासाधनानि आवश्यकानि ?

C) पृथक्करणम् । १) मञ्जूषातः शब्दान् चित्वा उचितस्तम्भे लिखत ।

पारम्परिकाणि ऊर्जासाधनानि ।	अपारम्परिकाणि ऊर्जासाधनानि ।
----------------	--------------
---------------	--------------
----------------	--------------

(सूर्यः, खनितैलम्, कृष्णाङ्गाराः, जलम्, नैसर्गिकवायुः, पवनः,)

२) गद्यांशतः उचितान् शब्दान् चित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत ।

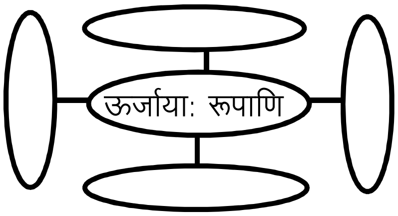

ज्ञानरचना होण्याची साधने

व्यक्ती, घटना यांच्याकडून येणारे अनुभव | **वस्तुरूप साधने** | **दृक् श्रव्य तांत्रिक माध्यमे**

३) मञ्जूषातः उचितानि ऊर्जारूपाणि चित्वा लिखत ।

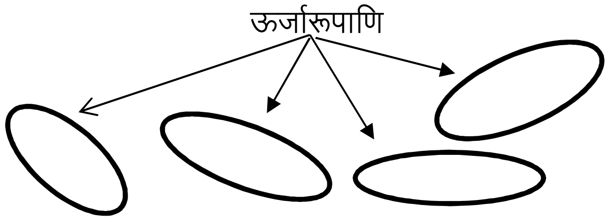

(रजःकणानि, ऊष्मा, प्रकाशः, पुष्पाणि, कर्णजम्, ध्वनिः, पाषाणाः, विद्युत्)

४) पृथक्करणम् । प्रवाहिजालचित्रम् । ⟶

इन्धनतैलनिष्पादनस्य प्रक्रिया ।

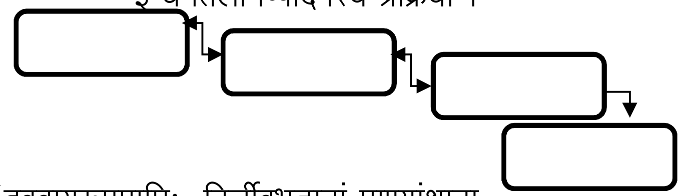

(द्रववायुरूपप्राप्तिः, निर्जीवभूतानां प्राण्यांशाना महाशिलादीनां बहुभारेण सम्पीडनम्,अपरिष्कृततैलनिर्माणम्, भूमौ रन्ध्रं निर्माय तस्य निष्कासनं तथा च संस्करणम् ,)

५) जैविकी–ऊर्जासाधनानि वृक्षाकृतिरूपेण लिखत ।

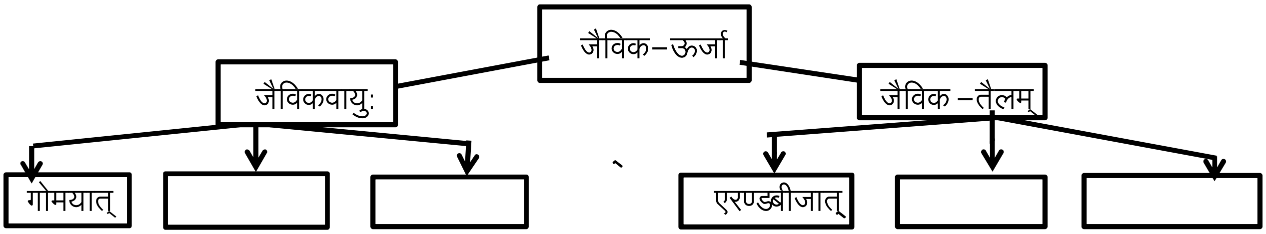

६) वृक्षाकृतिरूपेण लिखत ।

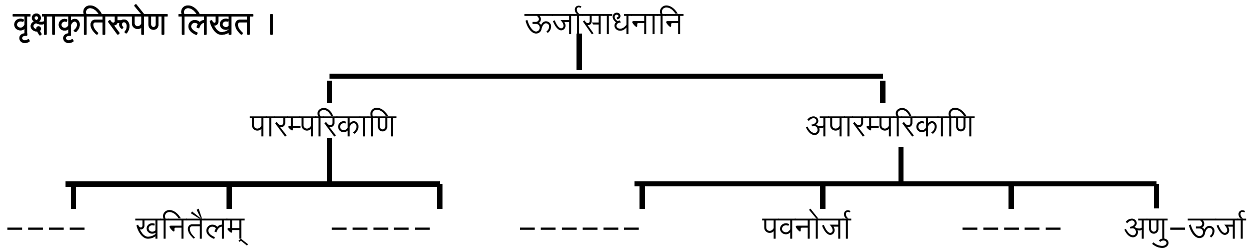

७) महाराष्ट्रे विद्यमानान् ऊर्जाप्रकल्पान् जालरेखाचित्रे लिखत ।

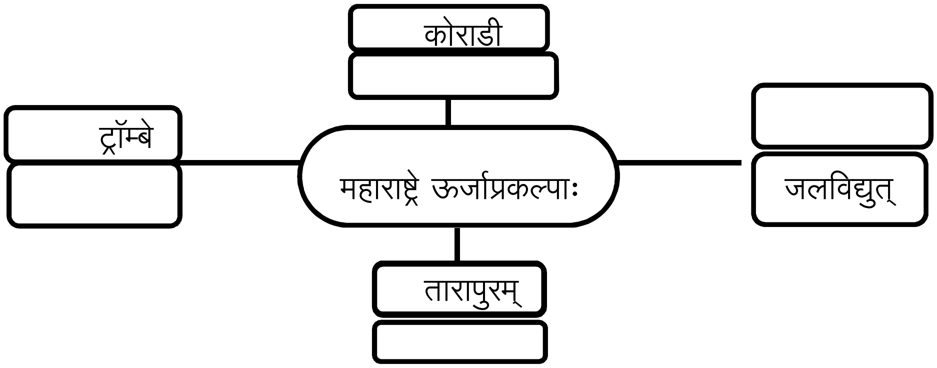

अनुभवातून शिकणे

कृतीचे अनुभव	भाषिक अनुभव	वैचारिक अनुभव
हाताने करावयाच्या कृती आणि इन्द्रियानुभव .	श्रवण, अभिव्यक्ती करणे यांचे अनुभव.	विचार, तर्क, अंदाज करणे यांचे अनुभव.

E) शब्दज्ञानम् ।

प्रश्नः१) पर्यायशब्दानां मेलनं कुरुत ।

१) अक्षया	कार्यशक्तिः ।
२) ऊर्जा	प्रत्यहम् ।
३) विद्युत्	अनन्ता ।
४) प्रतिदिनम्	तडित् ।
५) रन्ध्रम्	छिद्रम् ।

प्रश्नः२) विशेषणविशेष्य-अन्वितिः ।

१) ऊर्जासाधनानि	प्राण्यंशाः ।
२) अपारम्परिकी	प्रदूषणमुक्तम् ।
३) निर्जीवीभूताः	मर्यादितानि ।
४) सौरस्रोतः	ऊर्जा ।

=====**======**=======**=========**==============**======**=

तृतीयः पाठः । शिल्पकारः करमरकरमहोदयः ।

A) अवबोधनम् ।

प्रश्नः१) उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत ।

१) टाटाकम्पनीप्रमुखेण विनायकः लन्डनस्थितां रॉयल-अॅकेडमी- संस्थां प्रति प्रेषितः । यतः..........

I) प्रगताध्ययनं विनायकस्य कृते महत्त्वपूर्णम् । II) विनायकः पर्यटनं कर्तुम् ऐच्छत् ।

२) ऑटोरॉथफिल्डमहोदयः प्रहृष्टः । यतः.......................

I) सः अलिबागस्य मण्डलाधिकारी । II) विनायकेन आरेखितं छत्रपतिशिवरायस्य चित्रं तेन दृष्टम् ।

प्रश्नः२) उचितं पर्यायं चित्वा रिक्तस्थानं पूरयत ।

१) पाण्डुरङ्गः करमरकरः ----- आसीत् । (प्राध्यापकः/वैद्यः/कृषीवलः)

२) ------ विनायकस्य रुचिः आसीत् । (प्रतिमानिर्माणे/क्रीडने/गायने)

३) जे.जे. महाविद्यालयः ----नगरे अस्ति । (मुम्बई/कोलकत्ता/लण्डन)

४) १८९१ नाम ---------------। (एक -अष्ट-नव-एकतमे, एक-नव-अष्ट-एकतमे)

५)१९४७ नाम -------------- । (सप्त-चतुर्नव-एकतमे, एक-चतुर्नव-सप्ततमे)

प्रश्नः३) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यं लिखत ।

१) विनायकः इटलि-फ्रान्स-स्विट्झर्लण्डादिदेशस्थान् शिल्पकारान् मिलित्वा स्वदेशं प्रत्यागतः ।

२) पारितोषिकार्हा शङ्खध्वनिः इति प्रतिमा नागपूरनगरे निर्मिता ।

३) करमरकरमहोदयेन स्वग्रामोन्नत्यर्थं सदैव साहाय्यं कृतम् ।

४) विनायकः बाल्ये एव पित्रा सह मृत्प्रतिमां निर्मातुं प्रारभत ।

५) ग्रामस्थराममन्दिरे विनायकेन श्रीगणेशस्य चित्रं विलेखितम् ।

६) जे.जे.महाविद्यालये विनायकेन प्रथमः क्रमाङ्कः प्राप्तः ।

जालरेखाचित्रं पूरयत ।

१) गद्यांशतः उचितान् शब्दान् चित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत ।

करमरकरमहोदयस्य गुणाः

२) अध्ययनार्थं करमरकरमहोदयः अत्र गतः ।

ज्ञान ही देवाण-घेवाण करता येईल अशी वस्तू नाही.प्रत्येकाचे ज्ञान हेज्याच्या त्याच्या अनुभवाशी बांधलेले असते.

४)

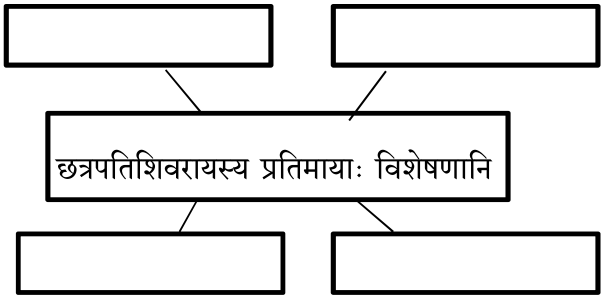

५) **शब्दपेटिकां पूरयत ।**

(प्रदेशाकारमनुसृत्य)

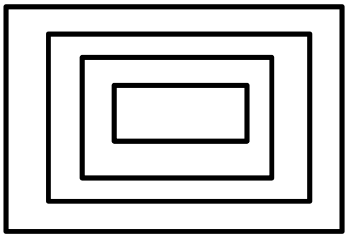

(सासवणेग्रामः,कोङ्कण प्रदेशः,
करमरकरशिल्पालयः,रायगडजनपदः)

II)

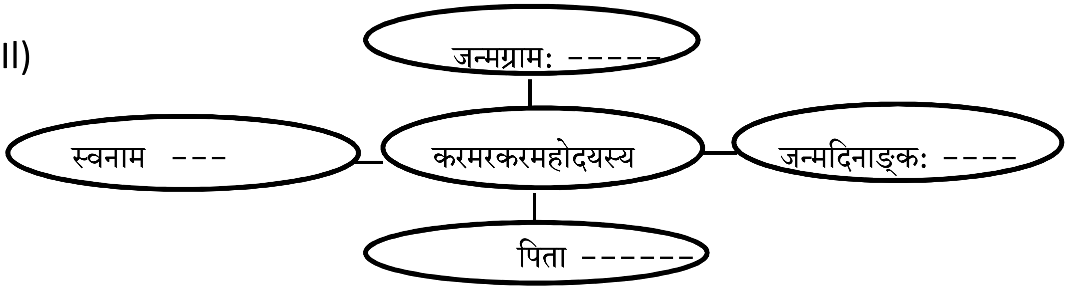

III)

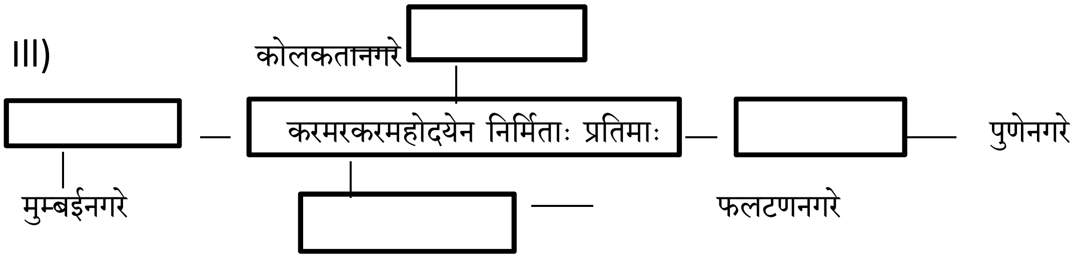

२) **प्रवाहिजालम् यथाक्रमं पूरयत ।**

I)

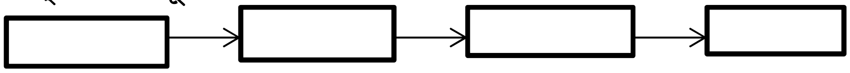

(छत्रपतिशिवरायस्य चित्रम्, अश्वारूढा शिवरायस्य प्रतिमा, श्रीरामकृष्णपरमहंसस्यप्रतिमा,
रवीन्द्रनाथादीनां प्रतिमा)

II)

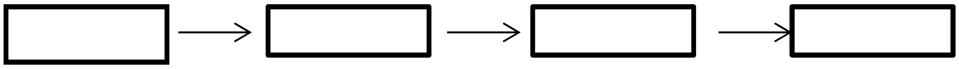

(शङ्खध्वनिः, अश्वारूढा शिवरायस्य प्रतिमा, श्रीरामकृष्णपरमहंसस्य प्रतिमा, दलानमहोदयस्य प्रतिमा)

४) **स्तम्भपूरणम् ।**

शङ्खध्वनिः	**छत्रपतिशिवरायस्य प्रतिमा**

I)

(पारितोषिकार्हा, अश्वारूढः, कोलकतानगरे,
पुणेनगरे , फलटणनगरे)

II)

सन्तज्ञानेश्वरमहाराजस्य प्रतिमा	दलानमहोदयस्य प्रतिमा

(फलटणनगरे , मणिशिलामयी, प्रेक्षकाणां पुरतः, व्हिसकॉन्सिनविद्यापीठे, पूर्णाकृतिः)

५) कोष्ठकं पूरयत।

स्थानम्	प्रतिमा	विशेषता
बेल्लूरमठे		पूर्णाकृतिः
कोलकतानगरे	शङ्खध्वनिः	
	छत्रपतिशिवरायस्य	
फलटणनगरे		
		प्रेक्षकाणां पुरतः

(पुणेनगरे, श्रीरामकृष्णपरमहंसस्य, मणिशिलामयी, पारितोषिकार्हा, दलानमहोदयस्य, सन्तज्ञानेश्वरमहाराजस्य, अमेरिकादेशे,अश्वारूढः)

C) क्रमसंयोजनम् ।

I) रवीन्द्रनाथटागोरमहोदयेन सार्धं परिचयः ।
II) बेल्लूरमठस्य कृते प्रतिमा निर्मिता ।
III) विनायकः लण्डननगरं गतः ।
IV) अलिबागमण्डलाधिकारी प्रहृष्टः ।

=====**=========**========**==========*********=============**********=======*

चतुर्थः पाठः । आत्मिकी सम्पद् ।

A) अवबोधनम् ।

प्रश्नः१) उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत ।

१)लेरसियाग्रामवासिभिः न समाहूतः। यतः......
I) ग्रामवासिनः तं न जानन्ति स्म ।
II) तस्य दर्शनं जुगुप्साकरम् अभद्रम् च ।

२) द्वाभ्यां भ्रातृभ्यां लेरसिया आहूतः । यतः......
I) तौ धनवन्तौ आस्ताम् ।
II) तौ मनसा उदारौ, करुणापरौ च ।

३) लेरसियातौ भ्रातरौ त्यक्त्वा अन्यत्र न गतः । यतः.............
I) लेरसिया चलितुमसमर्थः आसीत् ।
II) तस्य दैन्यावस्थां वीक्ष्यापि ताभ्यां सत्कारः प्रतिपादितः ।

४) ग्रामवासिनः भ्रातृभ्यां सह सादरं व्यवहरन्ति स्म । यतः......................
I) लेरसिया तयोः गृहे अवसत् ।
II) तैः आत्मिक्यः सम्पदः मूल्यं सामर्थ्यं च ज्ञातम् ।

प्रश्नः२) उचितं पर्यायं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत ।

१) माहात्म्यनिश्चितिसमये लेरसिया .... वा .... न गणयति स्म ।
(धनवत्तां/सहृदयतां, क्षमाशीलतां/दारिद्र्यं)

२) भ्रात्रोःद्वे विशेषणे --------, ---------।(मनसोदारौ/जुगुप्साकरौ/स्वार्थपरौ/करुणापरौ)

प्रश्नः३) कः कं वदति ।

१) तावेव मम मित्रे ।

२) भद्र, वयं तु अधनाः ।

ज्याँ पियाजे (Jean Piaget)**हा आकलनवादी ज्ञानरचनावादाचा**
(Cognetive Constructivism) **प्रणेता मानला जातो.**

प्रश्नः४) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यं/ योग्यं वा अयोग्यं लिखत ।

१) गणप्रमुखः लेरसिया अतीव दयालुः ।

२) कः लेरसिया इति सर्वे ग्रामवासिनः जानन्ति स्म ।

३) लेरसिया कुटुम्बेन सह दूरवर्तिनं ग्रामं गतवान् ।

४) द्वौ भ्रातरौ अतीव दुष्टौ क्रूरौ च ।

५) लेरसिया भ्रातृभ्यां सह मोदमानः रात्रिमयापयत् ।

६) लेरसिया-आगमनस्य वार्ता ग्रामे शनैः शनैः प्रसृता ।

७) लेरसियामहोदयेन रात्रौ एव आत्मपरिचयः कारितः ।

८) लेरसिया सर्वेषां मुखं दृष्ट्वा तेषां माहात्म्यं निश्चिनोति स्म ।

B) स्वमतप्रकटनम् ।

माध्यमभाषया ३०/४० शब्दपरिमितां स्वप्रतिक्रियां लिखत ।

प्रश्नः१) लेरसियामहोदयस्य स्वशरीरस्य विरूपीकरणं योग्यम् उत अयोग्यम् ?

प्रश्नः२) लेरसियामहोदयः प्रभाते यदि भ्रातरौ त्यक्त्वा अन्यत्र गतः स्यात्---

प्रश्नः३) सम्प्रति धनं महत्त्वपूर्णम् उत आत्मिकी सम्पद् ?

C) मञ्जूषातः उचितान् शब्दान् चित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत ।

१) प्रवाहिजालम् -

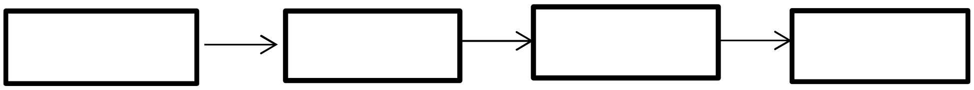

(मृत्तिकायाः लेपः, कशाघातैः व्रणनम्, ग्रामप्रवेशः, औषधिरसस्य विलेपनम् ।)

२) जालरेखाचित्रम् -

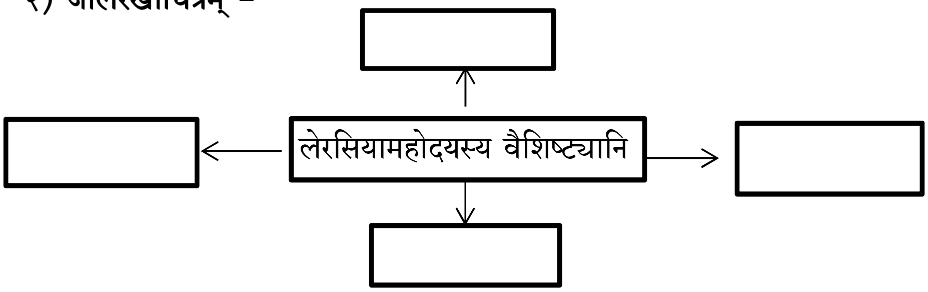

(समभावेन आचरणम्, धनाढ्यता, दयालुता, क्षमाशीलता, तत्परता, सहृदयता, साधुता)

३) स्तम्भपूरणम् ।

द्वौ बन्धू	ग्रामवासिनः

(मनसा उदारौ, पक्षपातिनः, करुणापरौ, अनुदाराः)

D) क्रमसंयोजनम् ।

१)
I) कशाघातैः व्रणनम् ।
II) अङ्गरसस्य विलेपनम् ।
III) मृत्तिकायाः लेपः ।
IV)दीनतरं/जुगुप्साकरं दर्शनम् ।

२)
i)भ्रातृद्वारा लेरसियामहोदयाय स्वगृहं प्रति निमन्त्रणम्।
II) ग्रामवासिनां पश्चात्तापः ।
III) लेरसियामहोदयस्य सानन्दं निवासः।
IV) लेरसियामहोदयद्वारा आत्मपरिचयः ।

३) I)धनिकाः लेरसियामहोदयं नेतुं तां कुटिमधावन् ।
II) लेरसियामहोदयः आत्मनः सत्यरूपं प्रकटितवान् ।
III) भ्रातरौ त्यक्त्वा लेरसियामहोदयः नान्यत्र गतः ।
IV) ग्रामवासिनः चकिताः लज्जिताः चाभवन् ।

E) शब्दज्ञानम् ।

प्रश्नः१) समूहेतरं पदं चित्वा लिखत।

वृषभः, मिठूनः, वृषः, बलिवर्दः।

=****=======******======*******=============******=====********=======*

पञ्चमः पाठः । पक्षिमित्रा भवामः ।

A) अवबोधनम् ।

प्रश्नः१) उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत ।

१) केवलदेवराष्ट्रीयोद्यानं द्रष्टुं द्वित्राः दिनाः न पर्याप्ताः । यतः.............
I) अस्य क्षेत्रं विस्तीर्णं वैविध्यपूर्णं च ।
II) यातायातसाधनानि मर्यादितानि ।

२) मातामही शिवानीं स्मरति । यतः...........
I) शिवान्याः मनसि पर्यटनप्रेम अस्ति ।
II) शिवान्याः मनसि पक्षिप्रेम अस्ति ।

३)लद्दाखप्रान्तात् नैके खगाः आगत्य भरतपुरे वसन्ति । यदा ....
I) लद्दाखे हिमसमयः अस्ति ।
II) लद्दाखे उष्णकालः अस्ति ।

४)काश्चन पक्षिप्रजातयः विशेषं रक्षणीयाः। यतः ....
I) ताः नामशेषाः न भवेयुः ।
II) ताः मनोहराः सन्ति ।

प्रश्नः२) उचितं पर्यायं चित्वा रिक्तस्थानं/स्थाने पूरयत ।

१) हुपूपक्षिणः द्वे वैशिष्ट्ये ---------,----------।
(पीतकृष्णपट्टधारकः, रक्तपक्षः, कलहायमानः, मस्तके बर्हपुञ्जधारकः)

२) जलविहगानां द्वे नामनी ---------,---------।(तित्तिरः, पिकः, चमसचञ्चूः, हंसः)

३) पिकः नाम ------ । (काकः, कोकिलः,चटकः, कदम्बः)

४) भारद्वाजखगस्य द्वे वैशिष्ट्ये ---------,----------।
(रक्तपक्षः, गभीरस्वरः, कलहायमानः, मस्तके बर्हपुञ्जधारकः)

प्रश्नः३) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यं/योग्यं वा अयोग्यं लिखत ।

१) चमसचञ्चवः अधुना नामशेषतां गताः ।
२) सारिकाः कलहायमानाः वर्तन्ते ।
३) धनेशाः महावृक्षकोटरे निवसन्ति ।
४) केवलदेवराष्ट्रीयोद्यानं बिहारराज्येअस्ति ।
५) बकाः आम्रवृक्षे वसन्ति ।
६) भारद्वाजः कृष्णपक्षः ।
७) अस्माभिः खगरक्षणार्थं उपायाः कर्तव्याः ।
८) मानवेनस्व-आवासार्थं पक्षिणामावासाः नाशिताः ।
९) केवलदेवराष्ट्रीयोद्यानं प्राणिनामभयारण्यम् ।
१०) केवलदेवराष्ट्रीयोद्यानं द्रष्टुं द्वित्राः दिनाः न पर्याप्ताः ।
११) खगानामध्ययनं कर्तुं पक्षिमित्रैः वलयाङ्कनं कृतम् ।

B) स्वमतप्रकटनम् । (माध्यमभाषया)

मनुजः पक्षिणां रक्षकः भवितुमर्हति ।

C) पृथक्करणम् ।

प्रश्नः१) गद्यांशतः उचितान् शब्दान् चित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत ।

I)

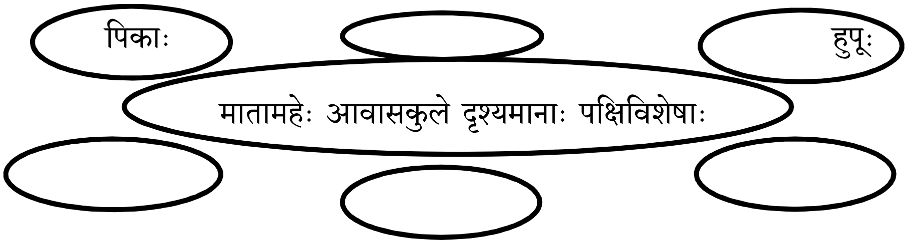

II)

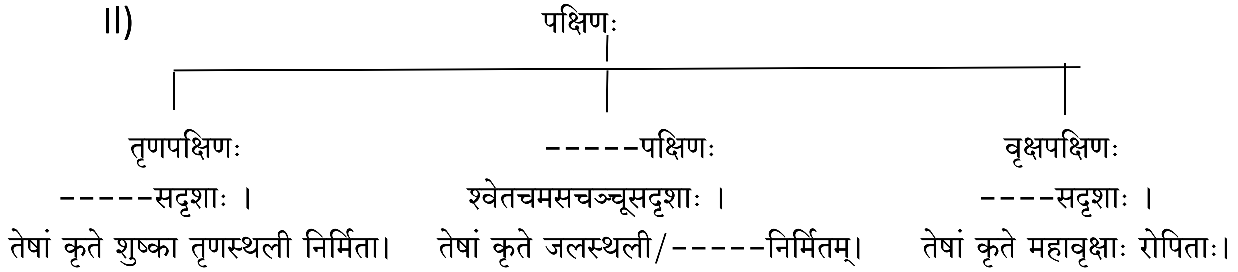

III)

IV)

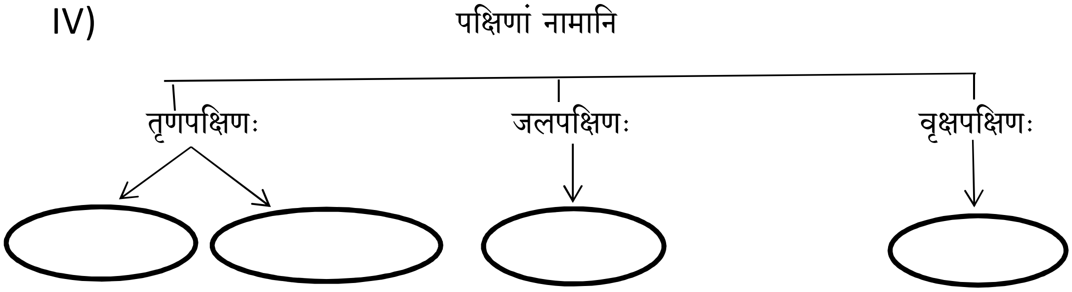

प्रश्नः२) कोष्ठके पूरयत। I) स्थलान्तरितानां खगानाम्

देशात्	ऋतौ	भारतदेशम् आगच्छन्तः खगाः
सैबेरिया		
		नैके खगाः

II) पक्षिविशेषणानि

खगाः	तेषां विशेषणानि
तित्तिराः	
चित्रबलाकाः	
	तृणेषु भक्ष्यं गवेषमाणाः
सारिकाः	
	तृणे विचरन्

(कलहायमानाः, क्रीडन्तः, भारद्वाजः, कलकलं कुर्वन्तः, क्रौञ्चाः)

III) विशेषण-विशेष्य-अन्वितिः।

श्वेतः	
	हुपूपक्षिणः
रक्तपक्षः	

IV) खगनिवासस्थानानि

निवासस्थानानि	**खगाः**
वृक्षकोटरे	
	पिकाः
जले	

प्रश्नः२) शब्दपेटिकां पूरयत। (प्रदेशाकारमनुसृत्य)

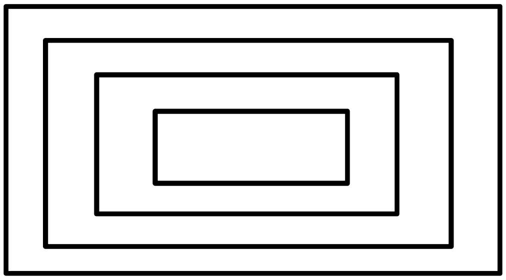

(राजस्थानम्,केवलदेवराष्ट्रीयोद्यानं, भारतदेशः, भरतपुरम्)

D) शब्दज्ञानम् ।

प्रश्नः१) मेलनं कुरुत ।

१) धनेशाः	पीतकृष्णपट्टधारकाः ।
२) धीवराः	कलकलं कुर्वन्तः ।
३) चित्रबलाकाः	लघुसङ्ख्यामिताः ।
४) तित्तिरसदृशाः	दुर्लभाः ।
	तृणपक्षिणः ।

प्रश्नः२) चतुर्थं पदं लिखत ।

I) यतः+ अस्य : यतोऽस्य :: पक्षिणः+ अपि : ---------।

II) स्थलपक्षिणः : तृणस्थली :: वृक्षखगाः : --------।

III) पिकाः : आम्रवृक्षे :: धनेशाः : ---------।

IV) लद्दाखप्रान्तात् : नैके खगाः :: सैबेरियादेशात् : ----------।

प्रश्नः३) समूहेतरं पदं लिखत ।

१) विरलाः, दुर्लभाः, वर्तमानाः, नामशेषाः ।

२) चमसचञ्चूः, हंसः, चित्रबलाकः, कदम्बः ।

३) भारद्वाजः, चमसचञ्चूः, पिकः, धनेशः ।

घरात, परिसरात, समाजात सहज मिळणाऱ्या अनुभवांकडे जाणीवपूर्वक बघायला शिकावे लागते. अनुभवातून ज्ञान घेणे व ज्ञानाला अनुभवाशी जोडून पक्के करणे, ज्ञानाचा वापर करणे अशी व्यामिश्र प्रक्रिया शिक्षणात घडावी लागते. या प्रक्रियेतून आकलन-विचार- कल्पना-निर्मिती अशी साखळी तयार होत जाते.

षष्ठः पाठः ।   रसास्वादनम् ।

A) अवबोधनम् ।

प्रश्नः१) उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत ।

१) अदितिः आचार्यायाः दर्शनार्थम् आगता । यतः..........................

I) सा राज्यनाट्यस्पर्धायाः कृते आचार्या निमन्त्रयितुम् ऐच्छत् ।

II) सा तस्याः मनसि उत्पन्नां नाट्यविषयिणी जिज्ञासां पूरयितुम् ऐच्छत् ।

प्रश्नः१) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यं लिखत ।

१) नाट्यशास्त्रं नाम चतुर्थो वेदः ।   २) चाणक्यः नाट्यशास्त्रं व्यरचयत् ।

३) अदितेः नाटकं रौद्ररसप्रधानं वर्तते ।   ४) षड्रसैः भोजनम् आस्वाद्यं भवति ।

५) नाट्यशास्त्रे षड्रसाः कथिताः ।   ६) दृढयत्नः वीररसस्य प्रधानगुणः ।

पृथक्करणम् ।

प्रश्नः१) आचार्यायाः तथा अदितेः वाक्यानि पृथक्कृत्य उचित-स्तम्भे लिखत ।

आचार्या ।	अदितिः ।
-----------	------------
-----------	------------

I) उत्साहः वीररसस्य प्रधानगुणः ।

II) कानि च तेषां नामानि । III) अनुगृहीताहं खलु ।

IV) किं कारणं ते जिज्ञासायाः?

प्रश्नः२) गद्यांशतः/मञ्जूषातः उचितान् शब्दान् चित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत।

१) नाट्यशास्त्रम्

--- वेदः   ---कालः   ---रचयिता   ---वर्ण्यविषयः

२) वीररसस्य अभिनयद्वारा रसनिष्पत्तिं कर्तुं सहायकाः गुणाः

स्थैर्यम्   ☐   ☐   ☐   ☐   पराक्रमः

३) *रसाः।*

महानसे – I) मधुरः II)आम्लः III) ☐ IV) कटुः IV) कषायः V) ☐

नाट्ये– I)शृङ्गारः II) वीरः III) हास्यम् IV) ☐ V) अद्भुतः VI) रौद्रम् VII) वीरः

VIII) ☐ IX) शान्तः

(बीभत्सः, लवणः, तिक्तः, भयानकः)

C) शब्दज्ञानम् । प्रश्नः१) चतुर्थं पदं लिखत ।

१) बुद्धिः : निश्चला :: निश्चयः :-------।

प्रश्नः२) समूहेतरं पदं चित्वा लिखत ।

१) शृङ्गारः, अद्भुतः, मधुरः, शान्तः ।

२) महानसः,पाकशाला,पाठशाला,पाकगृहम् ।

सप्तमः पाठः ।   ज्ञानकल्पवृक्षः ।

A) अवबोधनम् ।

प्रश्नः१) उचितं पर्यायं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत ।

१) ------ सङ्गणकोऽन्तर्जालं वा गृहे गृहे विद्यतेऽस्माकम् । (सद्यः / पुरा)

२) अर्वाचीनकाले अन्तर्जालमेव ------। (ज्ञानकल्पवृक्षः/ जालवृक्षः)

३)प्रागैतिहासकालतो विविधेषु संशोधनेषु अन्तर्जालमिति सर्वश्रेष्ठाविष्कारो -----।(प्राणिनः/मनुजस्य)

प्रश्नः२) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यं लिखत ।

१) अन्तर्जालं सर्वश्रेष्ठाविष्कारो मानवस्य ।

२) प्राचीनकाले अन्तर्जालमेव ज्ञानकल्पवृक्षः ।

३) आर्थिकमन्दायने सङ्गणकीयवाणिज्यं शापः एव ।

४) अधुना सङ्गणकीयपत्रेण सन्देशप्रेषणं सत्वरं भवति।

५) सङ्गणकनिरक्षरः मनुजः अधुना निरक्षरः इव ।

६) अन्तर्जालस्य उपयोगः मानवहिताय एव भवतु ।

B) स्वमतप्रकटनम् । (माध्यमभाषया)

१) अन्तर्जालं शापः उत वरदानम् ? **२)** भवान्/भवती अन्तर्जालस्य उपयोगः किमर्थं कथं च करोति ?

C) गद्यांशतः उचितान् शब्दान् चित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत ।

१)

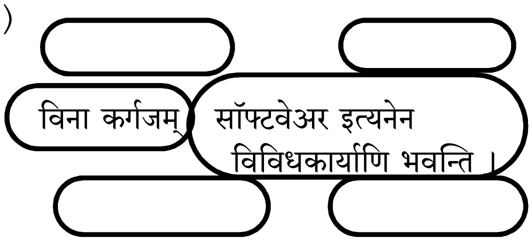

२)

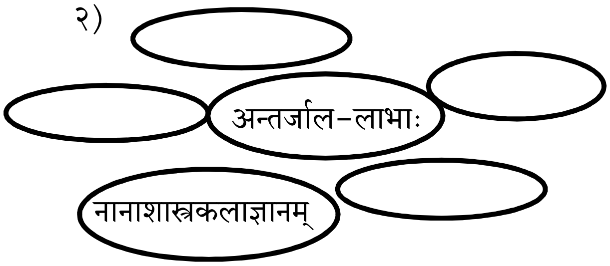

३)

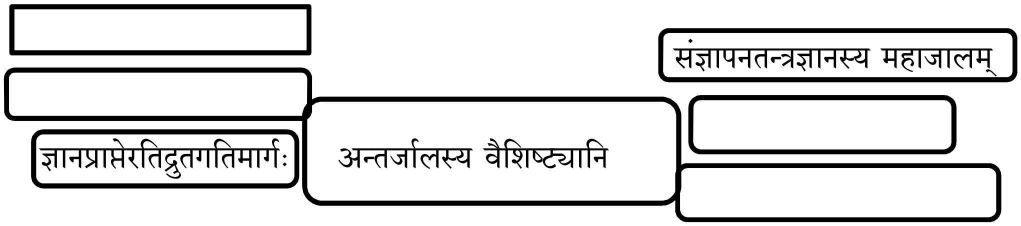

४)

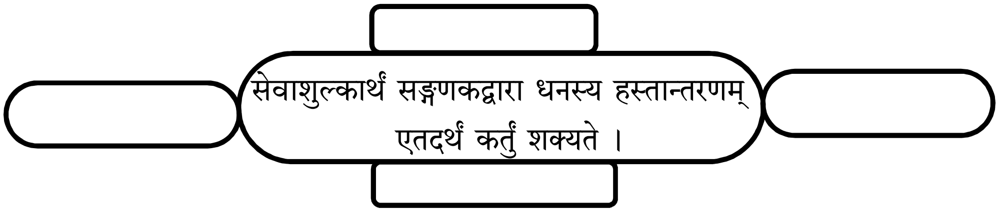

D) शब्दज्ञानम् –

सङ्गणकीयपरिभाषा ।	संस्कृतप्रतिशब्दाः ।
i) e-commerce	-------------
ii) cyberspace	--------------
iii) www	--------------
iv) information super highway	- ------------
v) online banking	--------------
vi) e-mail	---------

सातत्याने होत जाणाऱ्या बदलांमुळे शिक्षणाचे स्वरूप साचेबंद न राहता प्रवाही बनते.

अष्टमः पाठः ।   अमूल्यं विद्यते सर्वम् ।

A)अवबोधनम् ।

प्रश्नः१) उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत।

१) ददातु मे नूतनचीवराणि । यतः-------------

I) अद्य मे जन्मदिवसः ।

II) मम चीवराणि जीर्णानि ।

२) चित्ताकर्षकं वस्तु क्रीत्वा सहजतया वयं तद् बहिः त्यजामः । यतः--------------

I) उपभुज्य त्यजत एषा विचारसरणिः अस्माभिः स्वीकृता ।

II) नूतनवस्तुक्रयणम् आनन्ददायि ।

३) प्रसन्नचित्तेन भगवतासुगतेन भिक्षवे नूतनचीवराणि दत्तानि । यतः-------------

I) भिक्षुणा भगवतः सुगतस्य सेवा कृता ।

II) भिक्षुणा पुरातनचीवरस्य पूर्णतया उपयोगः कृतः ।

४) विविधसमस्यानां निराकरणार्थं भिक्षवः गौतमबुद्धं प्रति गच्छन्ति । यतः--------

I) भगवान् सुगतः एवास्माकं पिता इति भिक्षवः मन्यन्ते स्म ।

II) बौद्धविहारे एतादृशी आज्ञा वर्तते ।

प्रश्नः२) कः कं वदति ?

१) मम चीवराणि जीर्णानि ।   २) किं कृतं त्वया पुरातनशयनीयस्य ?

३) कुत्रास्ति ते पुरातनमुपधानम् ?   ४) तत् चीवरं मया शयनीयरूपेणोपयोजितम् ।

प्रश्नः३) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यं / योग्यं वा अयोग्यं लिखत ।

१) तपोवनम् अवन्तीनगरे आसीत् ।   २) भिक्षुणापुरातनपादपाशिनः उपधानं कृतम् ।

३) उपभुज्य त्यजत एषा भारतीया विचारसरणिः । ४) भगवान् सुगतःनाम गौतमबुद्धः ।

B) स्वमतप्रकटनं माध्यमभाषया ।

प्रश्नः१) अपि पुनश्चक्रीकरणं आवश्यकम् ?

प्रश्नः२) जीर्णवस्त्राणाम् उपयोगः भवद्गृहे कथं क्रियते ?

C) गद्यांशतः उचितान् शब्दान् चित्वा रेखाचित्रं पूरयत ।

१)

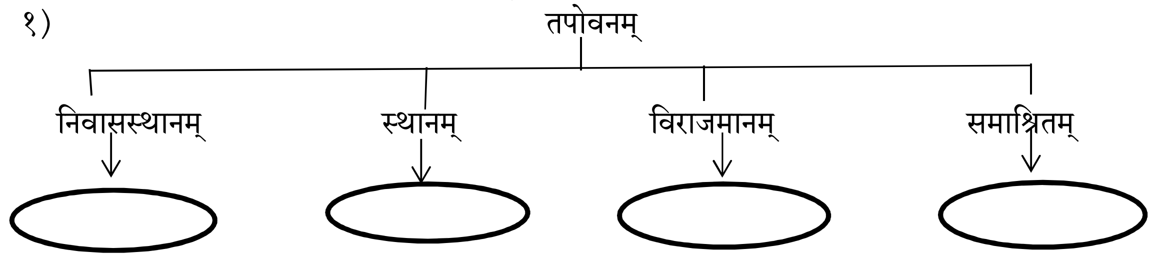

२)

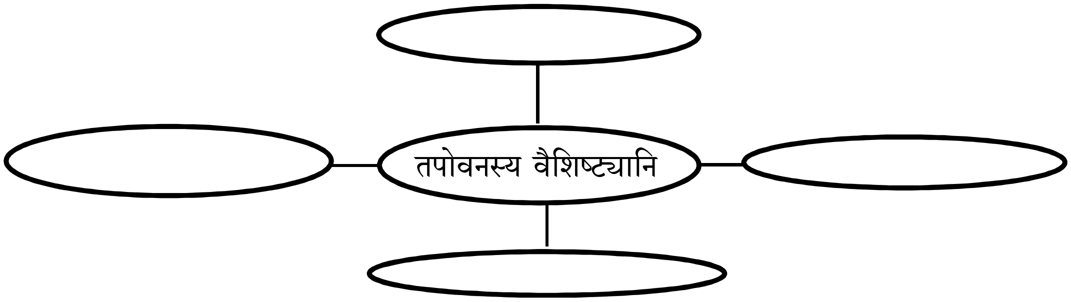

३) **प्रवाहिजालं पूरयत ।**

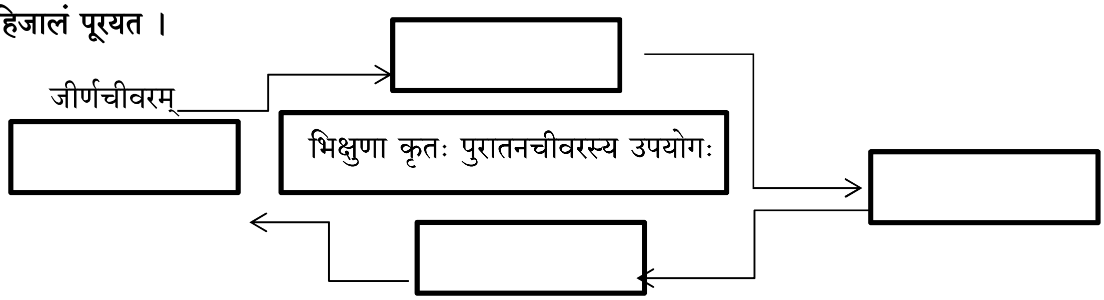

D) क्रमसंयोजनम् ।

१)
I)नूतनचीवराणां प्राप्तिः ।
II)बौद्धविहारे निवासः ।
III)पुरातनचीवराणां सदुपयोगः
IV)नूतनचीवराणां याचना ।

२)
I) भगवता तस्मै नूतनचीवराणि दत्तानि ।
II) भिक्षुः अधोमुखःअतिष्ठत् ।
III) पुरातनशयनीयं भिक्षुः उपधानरूपेण अगृह्णात्
IV) पुरातनपादपाशिनःसूत्राणि दीपस्य कृते वर्तिरूपेण उपयोजितानि ।

E) शब्दपेटिकां पूरयत । (प्रदेशाकारमनुसृत्य)

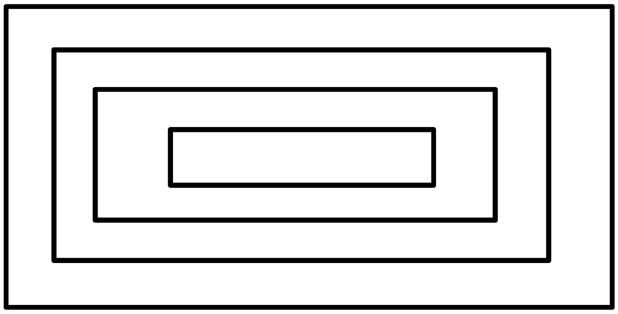

(तपोवनम्, भारतदेशः, बौद्धविहारः, अवन्तिनगरम्)

F) शब्दज्ञानम्।

प्रश्नः१) चतुर्थं पदं लिखत ।

१) आकर्ण्य :श्रुत्वा :: प्रणम्य : ------।

२) भिक्षवः : बौद्धविहारः :: तपोधनाः : ----------।

३) नूतनानि : चीवराणि :: पुरातनं : -------

४) तदपि : तत् + अपि :: आसीदेकः : -----।

=====**************************************==============************=====

नवमः पाठः । द्वे कथे विवेकानन्दस्य ।

A) अवबोधनम् ।

प्रश्नः१) उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत ।

१) वत्स नरेन्द्र! विरम शोकात् । यतः-----

I) पूजनार्थं नूतनां मूर्तिं क्रीणीमः ।

II) बालिकायाः प्राणरक्षणेन त्वया बालिकारूपशक्तिदेवतायाः पूजनं कृतम् ।

२) बालः नरेन्द्रः मार्गाद् दूरं गन्तुं प्रायतत ।यतः-

I) सः आश्चर्यचकितः ।

II) सः स्वसंरक्षणं कर्तुमिच्छति ।

मन हे कोरी पाटी असत नाही, कारण कोऱ्या पाट्या काहीच करत नाहीत.

३)बालनरेन्द्रस्य हस्ताद्मूर्तिः पतिता । यतः तेन---

I) बालिका अश्वमार्गाद् दूरीकृता ।

II) माता वन्दिता ।

४) स्वामी पलायितुमारभत । यतः-------

I) कठिनोऽयं प्रसङ्गःइति सः अमन्यत ।

II) व्यायामः आवश्यकः इति सः अमन्यत ।

५) मातुः मतानुसारेण, बालनरेन्द्रेण पूजनं कृतम् ।यतः--

I) तेन मातुः आशीर्वादः प्राप्तः ।

II) तेन बालिकायाः संरक्षणं कृतम् ।

६) वानराः दूरं पलायिताः । यतः-----

I) स्वामी पलायनं कृतवान् ।

II) स्वामी अभिमुखः जातः ।

७) बालिकायाः मात्रा अश्रुपूर्णनयनाभ्यां नरेन्द्राय आशीर्वचनं दत्तम् । यतः--------------

I) तेन बालिकायाः रोदनं श्रुतम् ।

II) तेन बालिकायाः प्राणरक्षणं कृतम् ।

प्रश्नः२) कः कं वदति ।

१) वत्स नरेन्द्र, विरम शोकात् ।

२) अरे संन्यासिन् ! अलं पलायनेन ।

प्रश्नः३) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यं/ योग्यं वा अयोग्यं लिखत ।

१) आत्मानम् अपराधिनं मन्यमानेन नरेन्द्रेण वस्तुतः न कोऽपि अपराधः कृतः ।

२) बालिकायाः प्राणान् रक्षित्वा नरेन्द्रेण दुर्गादेव्याः एव पूजनं कृतम् ।

३) वाराणस्यां स्वामी गणेशमन्दिरं गच्छति ।

५) नरेन्द्रस्य माता शोकं करोति ।

७) मार्गे बालिका रोदने मग्ना ।

९) स्वामी वानराणां पृष्ठतः गच्छति ।

४) दुर्गापूजनं नाम केवलं मूर्तिपूजनम् ।

६) याचकः निर्भयतायाः उपदेशं करोति ।

८) वानराः याचकं पीडयन्ति ।

१०) स्वामी वानरं पदेन प्रहरति ।

B) स्वमतप्रकटनं/ स्वानुभवकथनं माध्यमभाषया ।

प्रश्नः१) भवन्मतानुसारेण शक्तिपूजनं कथं कर्तव्यम्? प्रश्नः२) आपदः प्रतिकारः भवद्भिः/भवतीभिः कथं कृतः?

C) गद्यांशतः उचितान् शब्दान् चित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत ।

१)

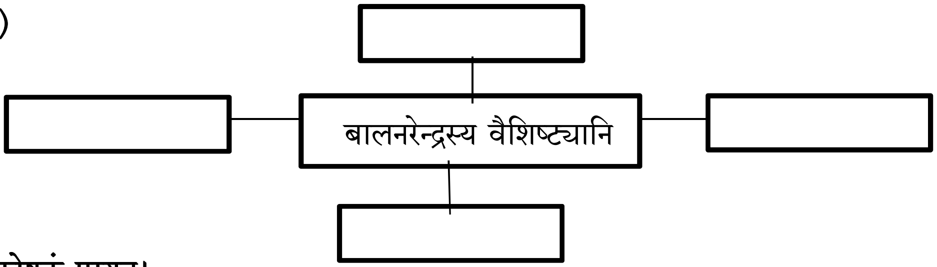

२)कोष्टकं पूरयत।

विवेकानन्दमहोदयस्य क्रिया	वानराणां प्रतिक्रिया
गमनम्	
	तिष्ठन्ति।
पादप्रहारस्य अभिनयः	
पलायनम्।	
निश्चलं भूत्वा अभिमुखः जातः।	

कोणतेही शिकणे हे नेहमी विशिष्ट संदर्भातच घडून येत असते.

D) क्रमसंयोजनम्।

१)
I) मूर्तिः भग्ना ।
II) अश्वयानस्य सवेगं धावनम् ।
III) मातुः सम्यग् बोधनम् ।
IV) अश्वमार्गाद् बालिकायाः दूरीकरणम्।

२)
I) नरेन्द्रः दुर्गादेव्याः मूर्तिं क्रीणाति ।
II) माता नरेन्द्रं सान्त्वयति ।
IIII) मार्गे अश्वयानं सवेगम् आगच्छति ।
IV) नरेन्द्रः मार्गाद् बालिका दूरीकरोति ।

३)
I) वानराणाम् अनुधावनम् ।
II) आपदः प्रतिकारः ।
III) मन्दिरदर्शनम् ।
IV) याचकद्वारा उद्बोधनम् ।

४)
I) स्वामी निश्चलः अभिमुखः जातः ।
II) स्वामी पलायितुमारभत ।
III) याचकः उच्चैः अभाषत ।
IV) वानराः दंष्टुमधावन् ।

F) शब्दज्ञानम् ।

प्रश्नः१) सन्धिः।

१) मग्नास्ति : मग्ना+अस्ति :: मात्रादिष्टः : ----+----।
२) कोऽपि : कः+ अपि :: कठिनोऽयम् : ----+----।
३) किमपि : किम् + अपि :: तमन्वधावन् ----+----।
४) प्रहारस्याभिनयः : प्रहारस्य+अभिनयः :: प्रसङ्गेनानेन ----+--।

प्रश्नः२) विशेषणविशेष्य-अन्वितिः। मेलनम्

I) भित्तिका	महान् ।
II) स्वामी	भीताः ।
III)वानराः	उन्नता ।
IV)सिद्धान्तः	निश्चलः ।

प्रश्नः३) समूहेतरं पदं चित्वा लिखत ।

१) विचारः, विहारः,चिन्तनम् ,मननम् ।   २) रथः,अश्वशक्तिः,अश्वशकटिका,अश्वयानम् ।
३) देवी,शक्तिः,मूर्तिः,दुर्गा। ४) भीतिः, भयम्, कातरता, समीपता ।५) पलायितः,धावितः,आसीनः,चलितः ।

प्रश्नः३) विलोमशब्दान् चिनुत ।

१) स्मरन् --------(अनुस्मरन्/विस्मरन्)   २) कठिनः ---------(मृदुः/कठोरः)

=====*****=========*****=========*****===============******==========******========*

स्थूलवाचनम् । कलानां प्रवरं चित्रम् ।

A) अवबोधनम् ।

प्रश्नः१) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यं/ योग्यं वा अयोग्यं लिखत ।

१) चित्रकलायाः प्रवर्तकः वाल्मीकिमुनिः अस्ति ।   २) चित्रं धर्मार्थकाममोक्षदं भवति ।
३) विना परिमाणं चित्रम् आकर्षकं भवति ।   ४) लावण्यं चित्रस्य महत्त्वपूर्णमङ्गम् ।
५) नर्तकस्य भ्रूः धनुराकारा भवेत् ।   ६) भावयुक्तं चित्रं प्रभावकारि न भवति ।
७) चित्रकलाशास्त्रं विष्णुपुराणे वर्णितं विद्यते ।   ८) रङ्गव्यतिकरैः चित्रस्य शोभा न वर्धते ।
९) कलायां नैपुण्यप्राप्तिः मानवाधीना एव ।   १०) वस्तुतः चित्रकला ईश्वरदत्ता कला नास्ति ।
११) काव्यशास्त्रे वर्णिताः रसाः चित्रे प्रकटिताः भवेयुः ।

भाषा, सहकार आणि सामाजिक संपर्क या गोष्टी आकलनविकासाला आणि शिकण्यासाठी साहाय्य करतात.

प्रश्नः१) एकपदेन उत्तरं लिखत ।

१) कलानां प्रवरं किम् ? २) चित्रे किं प्रधानं भवति ? २) लोके परलोके सुखसाधनं किम् ?

३) केन चित्रम् आकर्षकं भवति ? ३) कीदृशं चित्रं प्रभावकारि भवति ? ४) कः देवानां शिल्पी ?

५) कः चित्रकलायाः श्रेष्ठत्वम् उक्तवान् ? ६) कस्मिन् ग्रन्थे चित्रकलाशास्त्रं वर्णितम् ?

७) भावानां चित्रणं कथं कर्तव्यम् ? ८) कस्य भ्रूः अर्धचन्द्राकारा भवेत् ?

९)) हृदयस्य भावाः कैः प्रकटिताः भवन्ति ?

B) पृथक्करणम् । मञ्जूषातः दत्तान् वर्णान् उचितस्तम्भे लिखत ।

प्रधानवर्णौ	**संमिश्रणार्थं महत्त्वपूर्णौ वर्णौ**
------	--------
-------	--------

(हरितः, गौरः, पीतः,श्यामः)

C) जालरेखाचित्रम् ।

१)

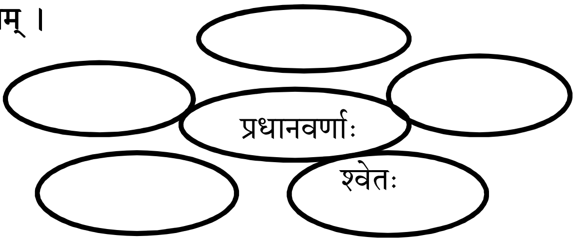

D) १) स्तम्भमेलनं कुरुत।

I) नगश्रेष्ठः	क्षितीशः ।
II) खगश्रेष्ठः	चित्रकला ।
III) नरप्रवरः	सुमेरुः ।
IV) श्रेष्ठकला	गरुडः ।

२)

D) २) स्तम्भमेलनं कुरुत।

I) शान्तप्रकृतिमनुजस्य भ्रूः	तेजोयुक्तम् ।
II) नर्तकस्य भ्रूः	अर्धचन्द्राकारा ।
III) देवतानां चित्रम्	प्रसन्नमुखम् ।
IV) ऋषिचित्रणम्	धनुराकारा ।

D) २) स्तम्भपूर्तिः कुरुत।

I) अण्डजानाम्	श्रेष्ठः	-------
II) कलानाम्		--------
III) नगानाम्		-----------
IV) नराणाम्		-------

====*****=====*****=========*****================*****=========*****======*

पाठनिहायाः कृतयः। पद्यविभागः ।

प्रथमः पाठः । सुभाषितमाला १ ।

A) पद्यांशतः उचितान् शब्दान् चित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत ।

१)

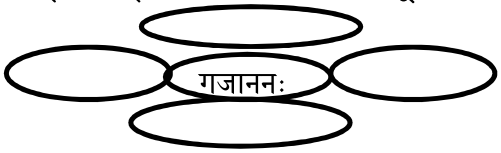

२)

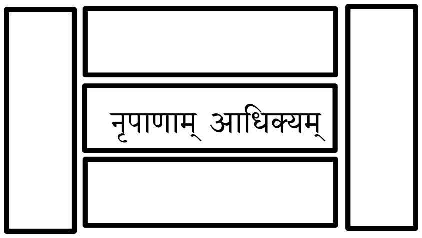

३)

------विदधते

----रताः भवन्ति । — सुकृतिनः — ----कालं नयन्ते ।

----दूरीकुर्वन्ति।

B) मञ्जूषातः उचितान् शब्दान् चित्वा स्तम्भपूर्णं कुरुत ।

द्व्यर्थकशब्दाः	**दीपकः**	**मनुजः**
श्रीः	तेजः	----- ।
पात्रं	------	योग्यम् ।
स्नेहः	-------	प्रेम ।
गुणः	प्रकाशकत्वं	----- ।

(वायुः, तैलम्, श्रीवृक्षः, सद्गुणः, भाण्डम्)

====***=======***=======***=======***===========***=======***=======*

द्वितीयः पाठः । सिकतासेतुः ।

A) पद्यांशतः उचितानि विशेषणानि चित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत ।

तपोदत्तः

B)पृथक्करणम् । मञ्जूषातः उचितान् शब्दान् चित्वा स्तम्भपूर्णं कुरुत ।

शक्यम्	**अशक्यम्**

(सिकताभिः सेतुबन्धनम्, अध्ययनेन विद्याप्राप्तिः, फलके चित्रलेखनम्, शशस्य विषाणे)

C) चतुर्थं शब्दं लिखत ।

१) ययौ : आययौ :: निकटम् : ------। २) मौनी : वाचालः :: अनक्षरः : ------।

D) स्पष्टीकरणम् -

प्रश्नः१) 'शशविषाणेच्छा' अस्याः कल्पनायाः स्पष्टीकरणं माध्यमभाषया लिखत ।

प्रश्नः २) 'व्योम्नि चित्रकल्पना' अस्याः कल्पनायाः स्पष्टीकरणं माध्यमभाषया लिखत ।

रचनावादी शिक्षण प्रणालीमध्ये महत्त्वपूर्ण मानल्या गेलेल्या गोष्टी-

१)वर्गशिक्षणात शिकविण्यापेक्षा शिकण्यावर भर देणे.

२)मुलांच्या मनात कोणतीही अस्वस्थता, भीती किंवा अनिश्चितता निर्माण होऊ न देणे

३) कठीण संकल्पना समजावून घेण्यास पुरेसा अवधी देणे.

४) मुलांच्या विविध बुद्धिमत्तांना पुरेसा अवकाश देणे.

तृतीयः पाठः । नमामि राष्ट्रध्वजम् ।

A) पद्यांशतः उचितान् शब्दान् चित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत ।

१)

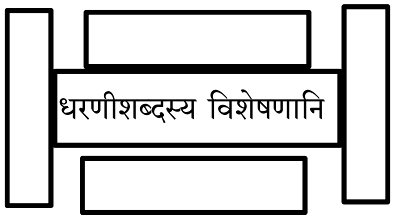

C) चतुर्थं शब्दं लिखत ।

१) ध्वजमध्ये : धवलवर्णः

:: ध्वजोत्तमाङ्गे : ------।

२)वैज्ञानिकयशसा : श्वेतः

:: कृषीवलस्य श्रमेण : ----।

B) कोष्ठकं पूरयत।

वर्णः	प्रतीकः	घोषः
रक्तः		
	सैनिकानां त्यागः	
		जयतु विज्ञानम्।

युद्धनाम	वर्णः	घोषः	कवयित्री कं नमति?

वर्णः	घोषः	कवयित्री कं नमति?	मेदिनी केन हसति?

चतुर्थः पाठः । अन्त्याक्षरी ।

A) पद्यांशतः उचितान् शब्दान् चित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत ।

१)

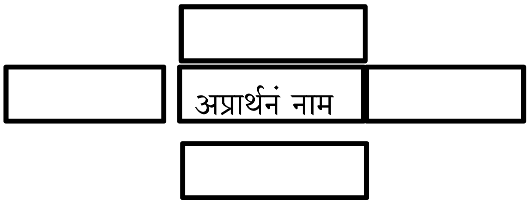

२)

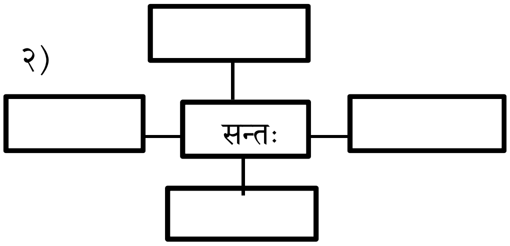

३)

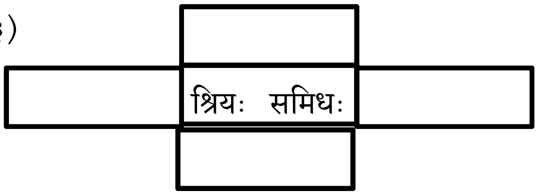

४)

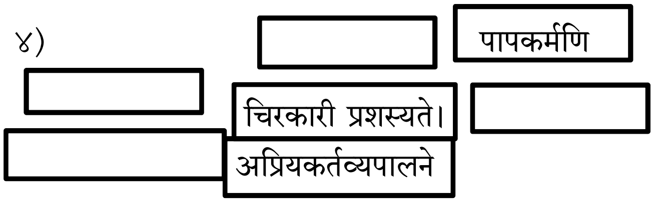

B) उचितान् शब्दान् चित्वा कोष्ठकं पूरयत ।

१)

बन्धुवत्	अबन्धुवत्

(देहजः व्याधिः, अरण्यम् औषधम्, हितवान् परः, अहितः बन्धुः)

२)

आर्येषु सङ्गतम्	अनार्येषु सङ्गतम्

(अणुपूर्वम्, अणुपश्चात्, बृहत्पश्चात्, बृहत्पूर्वम्)

शिक्षण हे नेहमीच भावी कालाभिमुख असते , असावे लागते.

पञ्चमः पाठः। बुऱ्हाणपुरशिलालेखः ।

A) पद्यांशतः उचितान् शब्दान् चित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत ।

१)

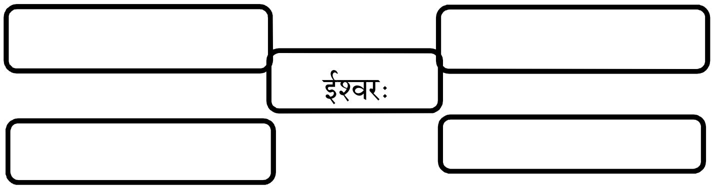

२)

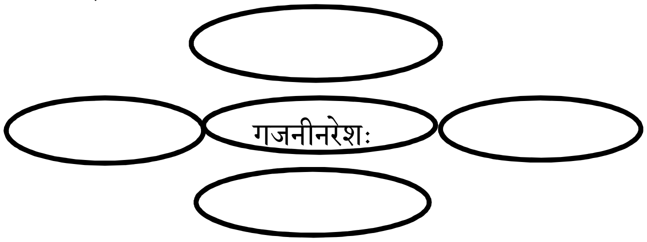

३)

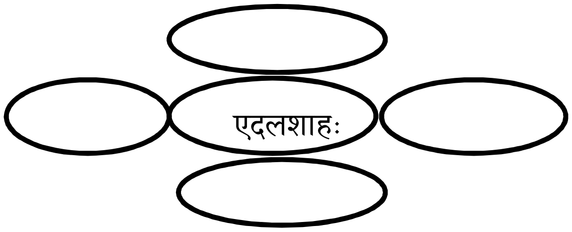

४) **वंशरेखाचित्रं पूरयत**

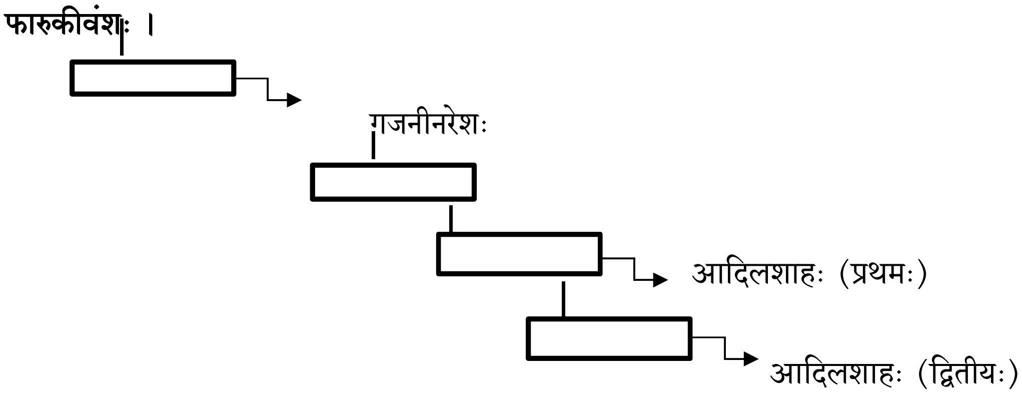

B1) समूहेतरं पदं चित्वा लिखत ।

१) क्षितीशः, भूपः, क्षितिपालः, सुरेशः ।

२) सुता, पुत्रः, तनयः, सूनुः ।

B2) विशेषण-विशेष्यानि योजयत ।

१) चिदात्मकः	एदलशाहः
२) प्रतापवान्	केसरखानः
३) कुलावतंसः	ईश्वरः
४) गजनीपुत्रः	गजनी

B3) पद्यांशतः विलोमशब्दान् चित्वा लिखत ।

पराजयते, अपकीर्तिः, मित्रम्, कापुरुषः, दुर्गुणः

B4) पद्याशतः नृपस्य पर्यायशब्दान् चित्वा लिखत ।

============*======**=========*=======**==========*=====

षष्ठः पाठः ।   सुभाषितमाला २ ।

A) पद्यांशतः उचितान् शब्दान् चित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत ।

१)

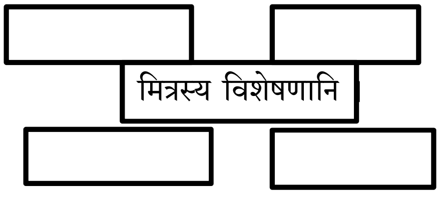

२)

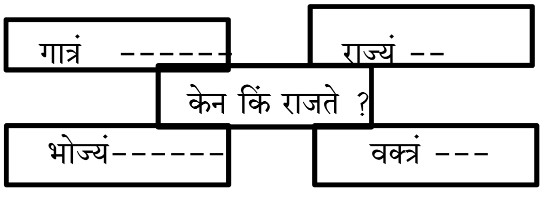

२)

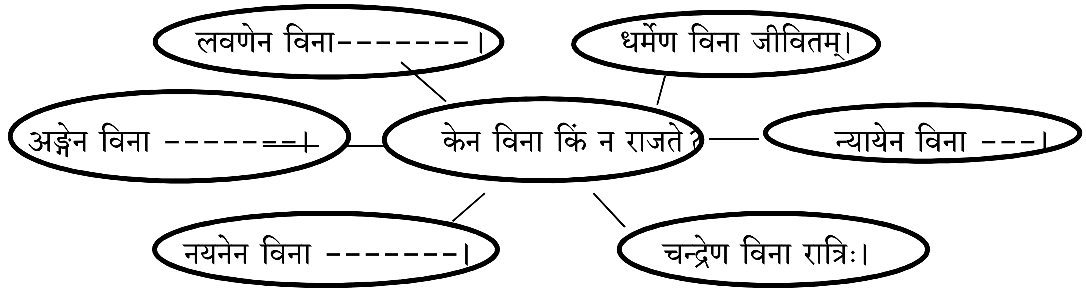

====***=======***=======***===========***====================***=========***=======*

स्थूलवाचनम् । संस्कृता वाक् – भारतीयसंस्कृतेर्मूलम् ।

A) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यं लिखत ।

१) नेहरुणा मन्त्रिमण्डलं रचितम् । २) संस्कृतभाषा राष्ट्रभाषा भवितुमर्हति इति भीमरायस्य अभिमतम् ।
३) भीमरायः मैत्रम् आङ्ग्लभाषया प्रत्युत्ततार। ४) भीमरायेण नूतनविधिषु स्त्रीदलितानां समावेशनं कृतम् ।
५) संस्कृतभाषा राष्ट्रभाषा भवतु इति प्रस्तावः पारितः।

B) एकपदेन उत्तरं लिखत ।

१) घटनासमितिप्रमुखः कः? २) काः स्मृतीः भीमरायेण अभ्यस्ता ?
४) भीमरायस्य का प्रिया वाक् ? ५) संस्कृतप्रस्तावः कस्मात् न पारितः?
६) संस्कृता वाक् कस्याः मूलम् ? ६) कः भीमरायं शङ्कां पप्रच्छ ?
७) विधिमन्त्रिपदे कः नियुक्तः ? ८) प्रथमतः भीमरायः संस्कृतस्य प्रस्तावोपन्यासं कुत्र कृतवान् ?

C) पद्यांशतः/मञ्जूषातः उचितान् शब्दान् चित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

१) जालरेखाचित्रम् –

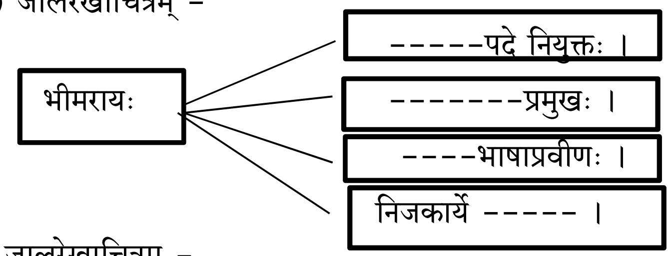

२) जालरेखाचित्रम् –

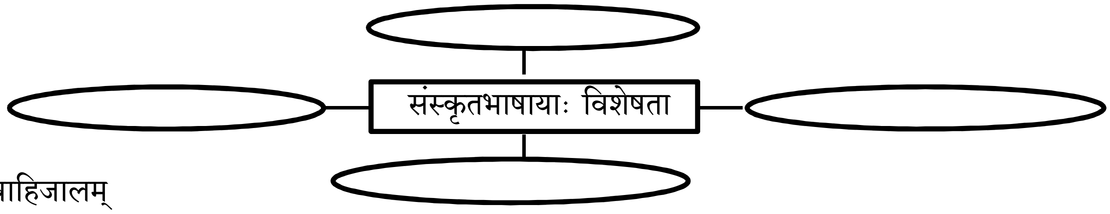

३) प्रवाहिजालम्

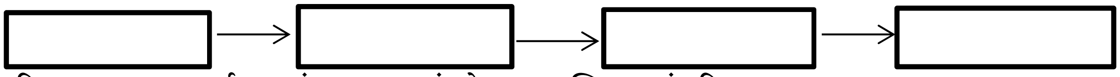

(दलितमहासङ्घस्य कार्यसभायां प्रस्तावः, पं. नेहरुणा मन्त्रिमण्डलं रचितम्,
स्वातन्त्र्यं लब्धम्, घटनासमितिप्रमुखः भीमः)

४)प्रवाहिजालम्

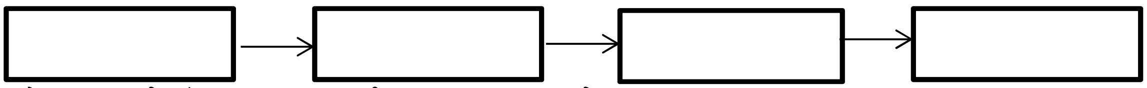

(मैत्रभीमराययोःसंस्कृतभाषया चर्चा अभवत् ।, भीमरायेण प्रस्तावः उपन्यस्तः।,
भीमरायेण प्रारूपं रचितम्।, नूतनविधिषुस्त्रीदलितानां समावेशनं कृतम्।)

====***=======***=======***=======***=============***=======***===

महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक तथा उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ , पुणे

संस्कृतम् (सम्पूर्ण-अभ्यासक्रमः)

दशमीकक्षा **कृतिपत्रिकायाः प्रारूपम्** **गुणाः ८०**

अवधिः होरात्रयम् ।

प्रथमः विभागः – गद्यम्।

(अवबोधनम्, शब्दसम्पत्तिः , पृथक्करणम्)

प्रश्नः१अ) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

अ१) अवबोधनम् । (केऽपि २ कृती कुरुत । २

(१००-१२० शब्दपरिमितः गद्यांशः)

अ२) शब्दज्ञानम् । (काः अपि ३ कृतीः कुरुत ।) ३

अ३) स्वमतप्रकटनं माध्यमभाषया । २

प्रश्नः१ब) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

ब१) अवबोधनम् । (केऽपि २ कृती कुरुत ।) २

(१००-१२० शब्दपरिमितः गद्यांशः)

ब२) शब्दज्ञानम् । (काः अपि ३ कृतीः कुरुत ।) ३

ब३) पृथक्करणम् । (केवलं क्रमसंयोजनम्) २

प्रश्नः१क) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत।

क१) अवबोधनम्। (केऽपि २ कृती कुरुत।) २

(१००-१२० शब्दपरिमितः गद्यांशः)

क२) शब्दज्ञानम्। (काः अपि ३ कृतीः कुरुत।) ३

क३) पृथक्करणम् । (वृक्षरेखाचित्रम्/जालरेखाचित्रम्। स्तम्भपूरणम् ।) २

अवबोधनस्य कृतयः i, ii, iii कृतयः प्रष्टव्याः ।

i) उचितं पर्यायं / कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत ।

ii) कः कं वदति ।/पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत ।

iii) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यं/योग्यं वा अयोग्यं लिखत ।

शब्दज्ञानस्य कृतयः i, ii, iii, iv कृतयः प्रष्टव्याः ।

i) सन्धिविग्रहः ।

कृतयः - चतुर्थपदं लिखत/पूर्वपदं लिखत/उत्तरपदं लिखत।उचितं पर्यायं चित्वा लिखत ।

ii) पर्यायशब्दाः/विलोमशब्दाः / भिन्नार्थकशब्दाः

कृतयः -चयनम्/मेलनम्/समूहेतरपदस्य/चतुर्थपदस्य लेखनम् ।

iii) विशेषण-विशेष्य-अन्वितिः ।

कृतयः -चयनम्/मेलनम् /चतुर्थपदस्य लेखनम् ।

iv) धातुसाधित-अव्ययानां(त्वान्त/ल्यबन्त/तुमन्त)/विभक्त्यन्तपदानां चयनम् ।

द्वितीयः विभागः-पद्यम्।

(पृथक्करणं, स्पष्टीकरणं,शब्दसम्पत्तिः, अन्वयपूर्तिः, स्मरणं, वृत्तज्ञानम्)

प्रश्नः२अ) पद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टे कृती कुरुत।

अ१) पृथक्करणम् । (वृक्षरेखाचित्रम्/जालरेखाचित्रम्/स्तम्भपूरणम् ।) २

(६-८ पङ्क्तिपरिमितः पद्यांशः)

अ२) तात्पर्यलेखनम्/स्पष्टीकरणम् । २

प्रश्नः२ब) पद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टे कृती कुरुत।

ब१) शब्दज्ञानम् । २

(६-८ पङ्क्तिपरिमितः पद्यांशः)

ब२) अन्वयपूर्तिः । २

प्रश्नः२क) स्मरणम् -श्लोकलेखनम् । (केवलं २) ४

प्रश्नः२ड) वृत्तज्ञानम् । १

स्पष्टीकरणम्- पद्यांशस्य मध्यवर्तिकल्पनां/संकल्पनां माध्यमभाषया स्पष्टं कुरुत ।

अन्वयपूर्तिः- अन्वये विद्यमानानि चत्वारि रिक्तस्थानानि श्लोकतः शब्दान् चित्वा पूरयत ।

शब्दज्ञानस्य कृती- i, ii एकैकगुणस्य कृते प्रष्टव्ये ।

i) पर्यायशब्दौ/विलोमशब्दौ / भिन्नार्थकशब्दौ

कृतयः -चयनम्/मेलनम्/समूहेतरपदस्य/चतुर्थपदस्य लेखनम् ।

ii) विशेषण-विशेष्य-अन्वितिः ।

कृतयः -चयनम्/मेलनम् /चतुर्थपदस्य लेखनम् ।

स्मरणम् - ३ पर्यायेषु २ श्लोकौ शुद्धौ पूर्णौ लेखनीयौ ।

वृत्तज्ञानम्- वृत्तनाम चित्वा लेखनीयम् ।

तृतीयः विभागः- स्थूल वाचनम् ।

(गद्यम्/पद्यम्- अवबोधनम्, पृथक्करणम्)

(८०-१२० शब्दपरिमित: एक: गद्यांश: वा १६-१८ पङ्क्तिपरिमितः एक: पद्यांशः)

प्रश्नः३) गद्यांशं/पद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

३अ) अवबोधनम् ।

कृतीः-i)वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यं/योग्यं वा अयोग्यं लिखत । १

ii) एकपदेन उत्तरं लिखत । १

३ब) पृथक्करणम् - कृतयः-वृक्षरेखाचित्रम्/जालरेखाचित्रम् / मेलनम् (शब्दानाम्/श्लोकांशानाम्) २

चतुर्थः विभागः- लेखनकौशलम् ।

प्रश्नः४) यथानिर्देशं कृतीः कुरुत । (केवलं ३ उपप्रश्नाः लेखनीयाः ।)

अ)**कथापूर्तिः/परिच्छेदपूर्तिः-**

मञ्जूषातः उचितान् शब्दान् चित्वा ५ रिक्तस्थानानि पूरयित्वा कथां /परिच्छेदं पुनर्लिखत। (परिशिष्टम् ६) ५

ब) निबन्धलेखनम्-३ पर्यायेषु १ विषयम् अधिकृत्य ५वाक्यात्मकं निबन्धं लिखत। (परिशिष्टम् ७) ५

क)संस्कृतानुवादः-८ वाक्येषु ५ वाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादं कुरुत। (परिशिष्टम् २) ५

ड) वाक्यरचना – (परिशिष्टम् १)

i) धातूनां प्रयोगः-४ धातुषु ३ धातून् प्रयुज्य ३ वाक्यानि संस्कृतभाषया लिखत। ३

ii) अशुद्धिसंशोधनम्-अव्ययानि प्रयुज्य रचितेषु ४ वाक्येषु २ वाक्ययोः अशुद्धिसंशोधनं कुरुत । २

पञ्चमः विभागः– व्याकरणम् – उपयोजनकौशलम् ।

प्रश्नः५) यथानिर्देशं कृतीः कुरुत । **(** केवलं ५ उपप्रश्ना: लेखनीया: ।)

अ)क्रियापदरूपैः आवलिपूरणम् । (८ पर्यायेषु ६ पर्यायाः लेखनीयाः) ३

(प्राधान्येन दशमीकक्षायाः कृते निर्धारितानां गणानां कालार्थरूपाणि तथा द्वितीयभविष्यत्कालस्य, परोक्षभूतकालस्य च रूपाणि)

ब)नाम+सर्वनाम्नारूपैः आवलिपूरणम् । (८ पर्यायेषु ६ पर्यायाः लेखनीयाः) ३

(प्राधान्येन दशमीकक्षायाः कृते निर्धारितानि नामानि तथा एतत् ,सर्व, अन्य,इदम्, अस्मद् ,युष्मद् सर्वनामानि)

क)धातुसाधितविशेषणानां पृथक्करणम् । (कोष्ठकपूर्तिः) (८ पर्यायेषु ६ पर्यायाः लेखनीयाः) ३

(कर्त.भू.धा.वि., कर्म.भू.धा.वि., क.वि.धा.वि., व.का.धा.वि.- प्रथमाएकवचनस्य रूपाणि)

(Past ActiveParticiple, Past Passive Participle,Potential Passive Participle,Present Active Participle ,Nominative singular forms)

ड) समासाः। (८ पर्यायेषु ६ पर्यायाः लेखनीयाः) ३

कृती-समस्तपदानां/विग्रहवाक्यानां समासनामभिः सह मेलनम्/कोष्ठकपूरणम्

इ) वाक्यपरिवर्तनम् । (४ पर्यायेषु ३ पर्यायाः लेखनीयाः) ३

I) प्रयोगपरिवर्तनम् । (Change the voice)

II) सतिसप्तमीरचना । (Absolute locative)

III) प्रयोजकरचना । (Causative construction)

IV) त्वम्<——> भवान् इति परिवर्तनम् । (interchange त्वम् <——> भवान्)

फ) सङ्ख्यावाचकाः । (व्याकरणविवेचनम् ७) (४ पर्यायेषु ३ पर्यायाः लेखनीयाः) ३

कृतिः-रिक्तस्थानपूर्तिः।

षष्ठः विभागः – अनुवादकौशलम् ।

प्रश्नः६) यथानिर्देशं कृतीः कुरुत ।

अ) संस्कृतगद्यांशं पठित्वा माध्यमभाषया अनुवादं कुरुत । (परिशिष्टम् ३) ४

ब) संस्कृतपद्यांशं पठित्वा माध्यमभाषया अनुवादं कुरुत । (परिशिष्टम् ४) ४

क) संस्कृतनाट्यांशं पठित्वा माध्यमभाषया अनुवादं कुरुत । (परिशिष्टम् ५) ४

=====***=====***=====***=====***=====***=====***

महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक तथा उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे

संस्कृतम् (सम्पूर्ण- अभ्यासक्रमः)

दशमीकक्षा **प्रतिदर्श- कृतिपत्रिका ।** **गुणाः ८०**

समयः होरात्रयम् ।

प्रथमः विभागः- गद्यम्।

(अवबोधनम्, शब्दसम्पत्तिः, पृथक्करणम्)

प्रश्नः१अ) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

अ१) अवबोधनम् । (केऽपि २ कृती कुरुत ।)

i) उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत । १

सैबेरियादेशतः क्रौञ्चाः आगच्छन्ति। यतः--------

तत्र वसन्तर्तुः अस्ति। / तत्र शीतर्तुः अस्ति।

ii) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत । १

कः पक्षिविशेषः नामशेषतां गतः ?

iii) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यमिति लिखत । १

केवलदेवराष्ट्रीयोद्यानं प्राणिनामभयारण्यम् ।

एतावद् विशालं वनं द्रष्टुं द्वित्राः दिनाः न पर्याप्ताः, यतोऽस्य क्षेत्रं विस्तीर्णं वैविध्यपूर्णं च । विविधस्वरूपाणां खगानां कृते विविधप्रकारकाणि स्थलानि अत्र निर्मितानि । स्थलपक्षिणां शुष्का वनस्थली जलविहगार्थं जलस्थली, आनूपं वा स्थलमपि च वृक्षखगानामधिवासभूताः महावृक्षाः अपि अत्र विद्यन्ते । नैकाः सारङ्गागाराः विविधवर्णैः खगैः आवासार्थमङ्गीकृताः अत्र । वृक्षपक्षिणः जलपक्षिणः अपि च तृणपक्षिणोऽपि अत्र बहुसंख्यया वसन्ति । तेषां त्रिशतषट्षष्टिमिताश्च प्रजातयः सुखेन वसन्ति क्रीडन्ति च । तित्तिरसदृशाः तृणपक्षिणः क्रीडन्तः दृश्यन्ते । वृक्षेषु चित्रबलाकानां कुलानि कलकलं कुर्वन्ति पर्यटकानां चेतांसि हरन्ति । विविधप्रकारकाः क्रौञ्चाः तृणेषु भक्ष्यं गवेषमाणाः दूरतः नयनपथमायान्ति । जलेषु खगानां बहवः जातिविशेषाः विहरन्तः दृश्यन्ते । श्वेतः चमसचञ्चूः इति पक्षिविशेषः सविशेषं लक्ष्यते । अन्येऽपि पक्षिणोऽत्र शीतवासार्थं देशान्तरादपि आयान्ति । सैबेरियादेशात् आगच्छन्तः शीतर्तौ वसन्तः क्रौञ्चाः अधुना नामशेषतां गताः इति तु दुःखकरं लज्जास्पदमपि । लद्दाखप्रान्तादपि नैके खगा आगत्य हिमसमये वसन्ति । एतेषु स्थलान्तरितान् खगान् द्रष्टुं तेषां विषये अधिकं ज्ञातुं पर्यटकाः तथा अभ्यासकाः बहुसंख्यया अत्र आगच्छन्ति देशविदेशेभ्यः । तेषामध्ययनार्थं वलयाङ्कनमपि कृतं वर्तते पक्षिमित्रैः ।

अ२) शब्दज्ञानम् । (काः अपि ३ कृतीः कुरुत ।)

i) रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत । १

१) अन्येऽपि = -----+ -----। (अन्यः+अपि/ अन्ये+अपि/ अन्या+पि)

२) पक्षिणोऽत्र = -------+ ------। (पक्षिणः +अत्र/ पक्षिणे + अत्र/पक्षिणा + अत्र)

ii) समूहेतरं पदं चिनुत । १

१) चेतांसि, मनांसि, स्रोतांसि । २) आवासः, सहवासः, निवासः ।

iii) मञ्जूषातः उचितं विशेषणं चित्वा मेलनं कुरुत । १

विशेषणम्	विशेष्यम्
--------	महावृक्षाः ।
--------	खगान् ।

(आगच्छन्तः, खगानामधिवासभूताः, गवेषमाणाः, स्थलान्तरितान्)

iv)गद्यांशे आगते हेत्वर्थक-धातुसाधित-अव्यये --------, ------। १

अ३) स्वमत-अभिव्यक्तिः। २

भवतां परिसरे पक्षिसंरक्षणं कथं कर्तव्यम् इति विषये ३०/४० शब्दैः माध्यमभाषया लिखत ।

प्रश्नः१ब) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

ब१)अवबोधनम् । (केऽपि २ कृती कुरुत ।)

i) उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत । १

------------- स्वामी पलायितुमारभत ।

कठिनोऽयं प्रसङ्गःइति मत्वा/ व्यायामः आवश्यकः इति मत्वा)

ii) कः कं वदति ? 'निर्भयतया तान् वानरान् अभिमुखो भव ।' १

iii) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यमिति लिखत । वानराः याचकं पीडयन्ति। १

भारतभ्रमणसमये एकदा स्वामी विवेकानन्दमहोदयः वाराणसीं प्राप । तत्र अन्नपूर्णायाः मन्दिरं गत्वा प्रणम्य च स तां स्मरन् निवर्तमानः मार्गे किमपि विस्मयजनकमन्वभवत् । मार्गस्य एकतः आसीत् कश्चन तडागः अपरतः च उन्नता भित्तिका । तेन मार्गेण गच्छता स्वामिना ज्ञातं यत् केचन वानराः तस्य पृष्ठतः अनुगच्छन्तीति । यदा स्वामी तिष्ठति तदा तेऽपि वानराः तिष्ठन्ति । यदा स चलति तदा वानराः तमनुगच्छन्तीति ज्ञातं स्वामिना ।

तान् मार्गाद् दूरीकर्तुं स्वामिना पदप्रहारस्याभिनयः कृतः तदा ते दंष्ट्रमधावन् । कठिनोऽयं प्रसङ्गः इति मत्वा भीतः सः त्वरया पलायितुमारभत । वानरा अपि तम् अन्वधावन् । संभ्रान्तं स्वामिनं पलायमानं दृष्ट्वा मार्गे आसीनः कोऽपि याचकः उच्चैरभाषत, 'अरे संन्यासिन्, अलं पलायनेन । निर्भयतया तान् वानरान् अभिमुखो भव । तेन ते वानराः भीताः न त्वां पीडयिष्यन्ति ।'

तदाकर्ण्य निश्चयं कृत्वा स्वामी निश्चलः अभिमुखः जातः तेन ते भीताः वानराः दूरं पलायिताः ।

ब२) शब्दज्ञानम् । (काः अपि ३ कृतयः कुरुत ।)

i) सन्धिविग्रहं कुरुत । १

तदाकर्ण्य = -----+ ----।

ii) विलोमशब्दौ चिनुत । १

पृष्ठतः -....... । (पुरतः, समीपतः, उभयतः)

अभिमुखः-.......। (सम्मुखः, पराङ्मुखः, अधोमुखः)

iii) गद्यांशे आगते विशेषणे लिखत । १

याचकः -------। भित्तिका -----।

iv) गद्यांशे आगते द्वे पूर्वकालवाचकधातुसाधितत्वान्त-अव्यये । १

------।, --------।

ब३) पृथक्करणम् ।

यथाक्रमं घटनाः लिखत । २

i) वानराणाम् अनुधावनम् ।

ii) आपदः निराकरणम् ।

iii) मन्दिरदर्शनम् ।

iv) याचकद्वारा उद्बोधनम् ।

क) संवादांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

क१) अवबोधनम् । (केऽपि २ कृती कुरुत ।)

i)उचितं पर्यायं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत । १

- अर्वाचीन महाराष्ट्रस्य भाग्यरेषा अस्ति ----------------।
  (कोराडी-औष्णिकी ऊर्जाप्रकल्पः, कोयना-जलविद्युत्प्रकल्पः)
- निसर्गात् प्राप्ता ऊर्जा नाम -------- ऊर्जा । (अपारम्परिकी / पारम्परिकी)

ii) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत । १

गद्यांशे उल्लिखितानि महाभूतानि लिखत ।

iii) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यमिति लिखत ।

सौर-ऊर्जा अपारम्परिकी ऊर्जा । १

श्रेया - निसर्गात् प्राप्ता अपारम्परिकी ऊर्जा तु अमर्यादिता भवति ।

पार्थः- सूर्यः पवनः जलमित्येतानि महाभूतानि । एतानि अपारम्परिकानि ऊर्जासाधनानि अपि ऊर्जां निर्मातुं समर्थानि । गोमयात्, पर्णावशेषात् अवकराच्च जैविकवायुः प्रभवति तथा एरण्डबीजान्मधुकबीजादीक्षुदण्डावशेषाच्च जैविकतैलं निर्मीयते । अणुभ्योऽपि ऊर्जा लभ्यते ।

श्रेया - तथापि एतेषु सौरं स्रोतः अपरिमितम् अक्षयं प्रदूषणमुक्तं च कोराडी इत्यत्र औष्णिक्याः ऊर्जायाः प्रकल्पः, तथा ट्रॉम्बेतारापुरस्थौ द्वौ अणुविद्युत्प्रकल्पौ प्रसिद्धौ । कोयना-जलविद्युत्प्रकल्पस्तु अर्वाचीनमहाराष्ट्रस्य भाग्यरेषैव ।

क२) शब्दज्ञानम् । (काः अपि ३ कृतीः कुरुत)

i)चतुर्थपदं लिखत । १

अणुभ्योऽपि= अणुभ्यः + अपि :: अवकराच्च = -------- + -----।

ii) पर्यायशब्दः । १

भानुः ,वायुः इत्यर्थे गद्यांशे योजितौ शब्दौ लिखत ।

iii) रिक्तस्थाने द्वे विशेषणे लिखत । १

-------, -------- सौरं स्रोतः ।

iv) गद्यांशे आगते षष्ठ्यन्तपदे --------, ---------। १

क३) पृथक्करणम् । २

महाराष्ट्रे विद्यमानान् ऊर्जाप्रकल्पान् जालरेखाचित्रे लिखत ।

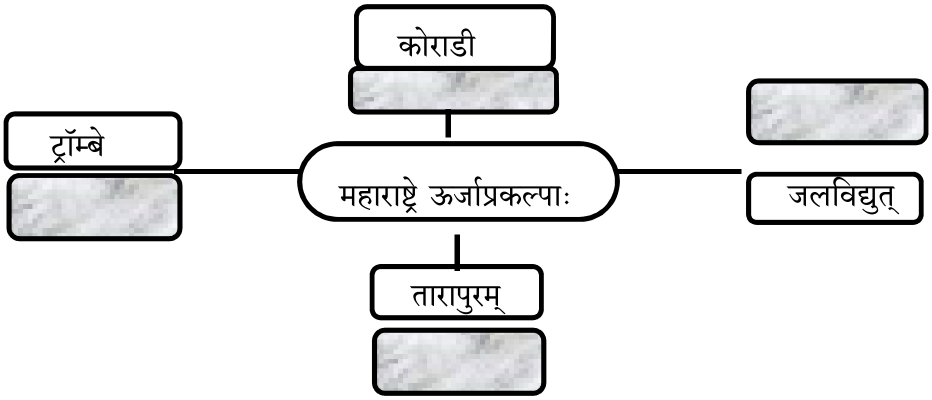

द्वितीयः विभागः –पद्यम्।

(पृथक्करणं ,स्पष्टीकरणं, शब्दसम्पत्तिः, अन्वयपूर्तिः, स्मरणं, वृत्तज्ञानम्)

प्रश्नः२)अ) पद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टे कृती कुरुत ।

अ१)पृथक्करणम् ।

मञ्जूषातः उचितान् शब्दान् चित्वा उचित स्तम्भे लिखत । २

शक्यम्	अशक्यम्

(सिकताभिः सेतुबन्धनम्, अध्ययनेन विद्याप्राप्तिः, फलके चित्ररेखाटनम्, व्योम्नि चित्रकल्पना)

निर्बन्धपृष्टः स च तं शक्रोऽवादित् द्विजाकृतिः ।
सेतुं बध्नामि गङ्गायां ताराय प्राणिनामिति ।।१।।
ततोऽब्रवीत् तपोदत्तः सेतुः किं मूर्ख बध्यते ।
गङ्गायामोघहार्याभिः सिकताभिः कदाचन ।।२।।

तच्छ्रुत्वा तमुवाचैवं शक्रोऽथ द्विजरूपधृक् ।
यद्येवं वेत्सि तद् विद्यां विना पाठं विना श्रुतम्।।३।।
कस्माद् व्रतोपवासादिभिस्त्वं साधयितुमुद्यतः ।
इयं शशविषाणेच्छा व्योम्नि वा चित्रकल्पना ।।४।।

अ२) स्पष्टीकरणम् ।

'शशविषाणेच्छा' अस्याः कल्पनायाः स्पष्टीकरणं माध्यमभाषया लिखत । २

प्रश्नः२ ब)पद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टे कृती कुरुत ।

१)कदर्थितस्यापि हि धैर्यवृते-
र्न शक्यते धैर्यगुणः प्रमार्ष्टुम् ।
अधोमुखस्यापि कृतस्य वह्ने-
र्नाधः शिखा यान्ति कदाचिदेव ।।

२) सदा सद्ग्रन्थानां श्रवणमनने ये विदधते
नयन्ते वा कालं कविकृतविनोदैः प्रमुदिताः ।
भ्रमं दूरीकुर्वन्ति च सदुपदेशेन कुधियां
वयं निर्भ्रान्तत्वात् प्रभुपदरतास्ते सुकृतिनः ।।

ब१)शब्दज्ञानम् ।

i) विलोमशब्दौ लिखत । १

अधोमुखः –...........। कदाचित् –...........।

ii) द्वे विशेषणे लिखत । सुकृतिनः– ...., ...। १

ब२) पद्यांशं पठित्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा प्रथमश्लोकस्य अन्वयं पुनर्लिखत । २

कदर्थितस्यापि धैर्यवृतेः ------ प्रमार्ष्टुम् ----- शक्यते । अधोमुखस्यापि कृतस्य वह्नेः ---- कदाचिदेव ----- न यान्ति ।

प्रश्नः२ क) अधोदत्तेषु सुभाषितेषु द्वे सुभाषिते शुद्धे पूर्णे च लिखत । ४

१) यस्य न -----------बृहस्पतिः ।।
२) यथा छायातपौ-------------तरम् ।।
३) अणुपूर्वं-----------कुरु ।।

प्रश्नः२ ड) वृत्तनाम चिनुत । १

गृह्णन्तु सर्वे यदि वा यथेष्टं नास्ति क्षतिः क्वापि कवीश्वराणाम् ।
रत्नेषु सर्वेषु बहुष्वमर्त्यैरद्यापि रत्नाकर एव सिन्धुः ।।
अस्य श्लोकस्य वृत्तनाम.............. इति ।

(इन्द्रवज्रा/उपेन्द्रवज्रा/ गीतिः)

तृतीयः विभागः– स्थूलवाचनम् ।

(गद्यम्– अवबोधनम् , पृथक्करणम्)

प्रश्नः३) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

अ)अवबोधनम् ।

i) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यमिति लिखत । १ ii) एकपदेन उत्तरं लिखत ।१

रङ्गव्यतिकरैः चित्रस्य शोभा न वर्धते । भावानां चित्रणं कथं कर्तव्यम् ?

चित्रकलायां वर्णविन्यासे एवं चित्रकारस्य परीक्षा भवति नैपुण्यं च आविष्कृतं भवति । श्वेतः, रक्तः, पीतः, कृष्णः, हरितश्चैते पञ्च प्रधानवर्णाः विदिताः । द्वित्राणां सम्मिश्रणेन अवान्तरवर्णानां सङ्ख्या अगणिता वर्तते । परं संमिश्रणार्थं श्यामगौरवर्णौ अतीव महत्त्वपूर्णौ । रङ्गव्यतिकरैः चित्रस्य शोभा वर्धते । परमस्मिन् विषये चित्रकारस्य कल्पकता एव आवश्यकी
चित्रसूत्रविवरणसमये मार्कण्डेयमुनिना आयामोच्छ्रायमानवर्णनं कृतम् । चित्रे स्त्रीपुरुषयोः दैर्घ्यम्, उद्गतता तथा च शरीरस्य अङ्गप्रत्यङ्गम् इत्येतेषां चित्रसूत्रम् इति संज्ञा । इदं सर्वं प्रमाणितं भवेत् । यतो हि परिमाणेन विना चित्रमाकर्षकं न भवति । अपि च काव्यशास्त्रे ये शृङ्गारवीरकरुणादयः नवरसाः वर्णिताः ते एव चित्रे प्रकटिताः भवेयुः । रसानां चित्रणंचित्रे चैतन्यं निर्माति । अङ्गविभङ्गैः हृदयस्य भावाः प्रकटिताः भवन्ति । भावानां चित्रणं नवरसानुकूलं कर्तव्यम् । भावयुक्तं चित्रं प्रभावकारि भवति ।

ब) पृथक्करणम् ।

मञ्जूषातः ४ उचितान् शब्दान् चित्वा स्तम्भपूरणं कुरुत । २

प्रधानवर्णौ	संमिश्रणार्थं महत्वपूर्णौ वर्णौ
----------------	------------------
--------------	-----------------

(हरितः, कषायः, गौरः, कपोतः, पीतः, श्यामः)

चतुर्थः विभागः– लेखनकौशलम्।

प्रश्नः४) यथानिर्देशं कृतीः कुरुत । (केवलं ३ उपप्रश्नाः लेखनीयाः ।)

अ) परिच्छेदपूर्तिः । ५

मञ्जूषातः उचितान् शब्दान् चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा परिच्छेदं पुनर्लिखत ।

अद्यत्वे हॉकीक्रीडा जनानां लोकप्रिया क्रीडा वर्तते । शतमीटरपरिमिते विशाले----एकस्मिन् पक्षे एकादश क्रीडकानाम् अपरस्मिन् पक्षे च ---- इतस्ततः धावतां दृश्यम् अतीव मनोहारि । यदा निपुणक्रीडकेन नीयमानः कन्दुकः परपक्षगोले प्रविशति तदा दर्शकाः करतलध्वनिं कुर्वन्तः---- उत्साहं वर्धयन्ति । यः दलः अधिकान् गोलकान् करोति स विजयी भवति ।---- हॉकीप्रतियोगितानां समाचारान् अनेके जनाः शृण्वन्ति अथ च दूरदर्शनयन्त्रेभ्योऽपि लक्षशःदर्शकाः क्रीडकानां खेलचातुर्यं दृष्ट्वा प्रसीदन्ति । हॉकीक्रीडा भारतीयानां राष्ट्रिया क्रीडा । भारतेन ऑलिम्पिकप्रतियोगितासु स्वर्णपदकं ---- ।

(लब्धम्, आकाशवाणियन्त्रात्, क्रीडाङ्गणे, विजयिपक्षस्य, एकादशक्रीडकानाम्)

ब) निबन्धलेखनम् । ५

३ पर्यायेषु १ विषयम् अधिकृत्य ५ वाक्यात्मकं निबन्धं लिखत ।

वृत्तपत्राणि, विजयादशमी, व्यायामस्य महत्त्वम्।

क)संस्कृतानुवादः। ५

८वाक्येषु ५वाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादं कुरुत।

i) ढग पाऊस पाडतात. i) Clouds rain. i) बादल पानी बरसाते हैं ।

ii) समुद्राचे पाणी खारट असते ii) Sea-water is salty.ii) सागरका जल नमकीन होता है ।

iii) तुझ्या भावाचे नाव सांग. iii) Tell your brother's name. iii)आपके भाईका नाम बताईये ।

iv) हे तुला कोणी सांगितले ? iv) Who told you this? iv) यह तुम्हे किसने बताया ?

v) ही फुले आणली आहेत. v) These flowers are brought v) ये फूल लाये हैं ।

vi) वाघ गवत खात नाही. vi) A tiger does not eat grass. vi) बाघ घास नहीं खाता है ।

vii) तू ती बातमी वाचलीस का? vii) Have you read that news? vii) तूने वह समाचार पढा क्या ?

viii) न्यायाधीशाने अपराध्याला शासन करावे. viil) The judge should punish the offender.

viii) न्यायाधीशमहोदय अपराधीको शासन करे ।

ड) वाक्यरचना ।

i) धातूनां प्रयोगः –चतुर्षु धातुषु ३ धातून् प्रयुज्य ३ वाक्यानि संस्कृतभाषया लिखत । ३

१) रुच् १ आ.प., २) दा १ प.प. , ३) वि+रम् १ प.प., ४) कथ् १० उ.प.

ii) अशुद्धिसंशोधनम् – अव्ययानि प्रयुज्य रचितेषु ४ वाक्येषु २ वाक्ययोः अशुद्धिसंशोधनं कुरुत । २

१) तस्मै गणपतिं नमः । २) महामार्गस्य उभयतः वृक्षाः सन्ति ।

३) रोदनाद् अलम् । ४) माता सह बालिका शालां गच्छति ।

पञ्चमः विभागः–व्याकरणम् –उपयोजनकौशलम् ।

प्रश्नः५) यथानिर्देशं कृतीः कुरुत । (केवलं ५ उपप्रश्नाः लेखनीयाः ।)

अ)क्रियापदरूपैः आवलिपूरणम् । (८ पर्यायेषु ६ पर्यायाः लेखनीयाः) ३

सर्वाणि रूपाणि तृतीयपुरुष–एकवचनस्य लेखनीयानि ।

धातुः	द्वितीयभविष्यत्कालः	परोक्षभूतकालः	वर्तमानकालः	प्रथमभूतकालः	आज्ञार्थः	विध्यर्थः
कृ ८आ.प.	--------	चक्रे	-----	-------	कुरुताम्	----
गम् १प.प.	------	------	गच्छति	--------	----	गच्छेत्

ब)नाम+सर्वनाम्नांरूपैः आवलिपूरणम् । (८ पर्यायेषु ६ पर्यायाः लेखनीयाः) ३

विभक्तिःCase	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
सप्तमी Locative	श्रीमति	------	------
तृतीयाInstrumental	--------	वाग्भ्याम्	------
चतुर्थी Dative	-----	------	अस्मभ्यम्/नः
षष्ठी Genetive	सर्वस्याः	-------	------

क)धातुसाधितविशेषणैः कोष्ठकपूर्तिः। (८ पर्यायेषु ६ पर्यायाः लेखनीयाः) ३

कर्म.भू.धा.वि., Past Passive Participle	क.वि.धा.वि. Potential Passive Participle	कर्त.भू.धा.वि., Past Active Participle	कर्त.व.का.धा.वि. Present Active Participle

(प्राप्ता, आनीतवान्, गन्तव्यः, कृत्यः, भाषमाणः, लिखन्ती, दत्तम्, पीतवती)

ड)समासाः। (८ पर्यायेषु ६ पर्यायाः लेखनीयाः) ३

विग्रहवाक्यानां समासनामभिः सह मेलनम् ।

i) सुखं च दुःखं च ।	कर्मधारयः ।
ii) उल्लासेन सह यथा स्यात् तथा।	नञ् तत्पुरुषः ।
iii) शक्तिम् अनुसृत्य ।	बहुव्रीहिः ।
iv)चिन्तने मग्नः ।	प्रादि तत्पुरुषः ।
v) न प्रियम् ।	इतरेतरद्वन्द्वः ।
vi) अम्बरम् एव अङ्गणम् ।	सप्तमी तत्पुरुषः ।
vii) विशेषेण ख्यातः ।	अव्ययीभावः ।
viii) नीलः कण्ठः यस्य सः ।	क्रियाविशेषण सह बहुव्रीहिः ।

इ)वाक्यपरिवर्तनम् । (४ पर्यायेषु ३ पर्यायाः लेखनीयाः) ३

I) मया चीवरम् उपयोजितम् । (प्रयोगपरिवर्तनं कुरुत।) (Change the voice.)

II) नष्टे कारणे कुतः कार्योत्पत्तिः । (यदि - तर्हि उपयुज्य वाक्यं पुनर्लिखत ।)
(use यदि-- तर्हि and rewrite the sentence.)

III) राष्ट्रध्वजः मां कीर्तिकथाः स्मारयति । (कर्तृस्थाने अहम् उपयुज्य वाक्यं पुनर्लिखत ।)
(Rewrite the sentence using अहम् as the subject.)

IV) भवान् सत्त्वरम् उपचारं करोतु । (भवान् इत्यस्य स्थाने त्वम् उपयुज्य वाक्यं पुनर्लिखत ।)
(Rewrite the sentence using त्वम् in place of भवान्)

फ) सङ्ख्यावाचकाः। रिक्तस्थानपूर्तिः। (४ पर्यायेषु ३ पर्यायाः लेखनीयाः) ३

i)नवरात्रं नाम ----- रात्रीणां समाहारः ।(९) ii) पाण्डवेषु अर्जुनः ------। (३रा)(३rd)

iii) ------ पुराणानि प्रसिद्धानि ।(१८) iv) पितामही दिनस्य ---- भोजनं करोति ।(एकदा once)

षष्ठः विभागः – अनुवादकौशलम् ।

प्रश्नः६) अ)संस्कृतगद्यांशं पठित्वा माध्यमभाषया अनुवादं कुरुत । ४

राईट्‌बन्ध्वोः प्रयोगाद् अष्टवर्षपूर्वं भारद्वाजमुनिना लिखितस्य 'यन्त्रसर्वस्वम्' नाम्नः ग्रन्थाधारेण शिवकर-बापूजी-तळपदेनाम्ना केनचिद् वैज्ञानिकेन गिरगावसमुद्रतटे सफलतया विमान-उड्डान-प्रयोगः कृतः । प्रयोगसमये बॅ.जयकरः,महाराजः सयाजिराय-गायकवाडः इत्यादयः मान्यवराःउपस्थिताः । दुर्दैवेन एषा महत्त्वपूर्णा घटना दुर्लक्षिता जाता। तळपदेमहोदयेन विमानस्य इन्धनत्वेन रसः (mercury) तथा सूर्यशक्तिः(solar energy) उपयोजिते । सम्प्रति नासा (NASA) संस्थापि तस्याः अवकाशयानानां कृते तदेव इन्धनम् उपयोजयति ।

ब)संस्कृतपद्यांशं पठित्वा माध्यमभाषया अनुवादं कुरुत । ४

इक्षोरग्रात्क्रमशः पर्वणि पर्वणि यथा रसविशेषः ।
तद्वत्सज्जनमैत्री विपरीतानां तु विपरीता ।।१।।
शत्रुभावस्थितान् यस्तु करोति वशवर्तिनः ।
प्रज्ञाप्रयोगसामर्थ्यात् स शूरः स च पण्डितः ।।२।।

क)संस्कृतनाट्यांशं पठित्वा माध्यमभाषया अनुवादं कुरुत । ४

राजा– तेन हि प्रस्तूयतां विवादः ।
देवी– यदि मां पृच्छसि एतयोर्विवाद एव मे न रोचते ।
गणदासः– देवि, न मां समानविद्यतः परिभवनीयम् अवगन्तुमर्हसि ।
विदूषकः– भवति, पश्यामि उरभ्रसंपातम्।किं मुधा वेतनदानेन ?
देवी – ननु कलहप्रियोऽसि ।

===**======**=====**=====**==========**=====**=

विभागाः	विकल्परहितम्	सविकल्पम्
गद्यम्	**२१**	**२७**
पद्यम्	**१३**	**१५**
स्थूलवाचनम्	**०४**	**०४**
लेखनम्	**१५**	**२०**
व्याकरणम्	**१५**	**१८**
अपठितम्	**१२**	**१२**
एकत्रिताः गुणाः	**८०**	**९६**

संविधान तक्ता

विभागानुसारि गुणविभाजनम्		उद्दिष्टानुसारि गुणविभाजनम्		प्रकारानुसारि गुणविभाजनम्	
गद्यम्	२१	ज्ञानम्	१०	वस्तुनिष्ठ	३७
पद्यम्	१३	आकलनम्	०९	लघूत्तरी	१७
स्थूलवाचनम्	०४	उपयोजनम्	३१	दीर्घोत्तरी	२६
लेखनम्	१५	कौशलम्	३०		८०
व्याकरणम्	१५		८०		
अपठितम्	१२				
	८०				

तत्कालीन शिकत असलेल्या विशिष्ट विषयाचे/ घटकाचे आकलन हे शिकणाऱ्याचे उद्दिष्ट असते. त्याचे पूर्वज्ञान आणि नव्याने शिकू इच्छिणारा घटक/ विषय, त्याविषयी हवीशी महिती यात तफावत असते.त्यामुळे आकलनविषयक ताण निर्माण होतो.ह्या आकलनसंघर्षातून नवीन शिकण्याची ईर्षा निर्माण होते.हे आह्वान पेलताना त्याला आनंद मिळतो.
आणि यातूनच शिकणे होते.